

kat. komp

BIBLIOTHECA
UNIV. JAGIELL.
CRACOVENSIS

203430

[1-4, 4a, 4b, 5-7] II

[1-4,40,40,5-7]

Замъбликовъ.
№. 55-61.
5795 II б.

1066 | 5

15 Kochanowski Kolędy Prof. Dr. P. Bieńkowski
protyp) *odnajdujemy je w Tashan, państwo
oficjalne
ant*

CELNIEJSZE UTWORY ŁACIŃSKIE
JANICKIEGO, KOCHANOWSKIEGO I SARBIEWSKIEGO

ZE WSTĘPEM I OBJAŚNIENIAMI

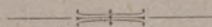
Jezienski: Chrestomatya i Platon

WYDAŁ
DR. M. JEZIENICKI,

PROFESOR V. GIMNAZYUM I DOCENT UNIW. WE LWOWIE.

CZEŚĆ III:

CELNIEJSZE ODY KOCHANOWSKIEGO I SARBIEWSKIEGO.

WE LWOWIE
NAKŁADEM AUTORA
1900

IANICII, COCHANOVII, SARBIEVII
CARMINA SELECTA

EDIDIT,

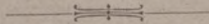
PRÆFATIONE INSTRUXIT, ADNOTATIONIBUS ILLUSTRAVIT

DR. M. IEZIENICKI,

PROF. V. G. MNASHI ET PRIV. DOC. IN UNIV. LEOPOLITANA.

PARS III.

COCHANOVII ET SARBIEVII ODAS SELECTAS CONTINENS.

LEOPOLI
SUMPTIBUS AUCTORIS
1900

M
I. 9
w c
kied
skin
dyt
z F
4
bez
ogła
5
cuu
leżn
6

Ioannis Cochanovii Odae selectae.

Ode I.

Ad Henricum Valesium regem in Gallia morantem.

Poeta Henricum, electum Poloniae regem, invitat, ut mora procul pulsa
in Poloniam veniat.

Quis casus obstat? quis deus invidet?
Henrice, regum maxime, quominus
Pulcherrimum ad regnum vocatus
Sarmaticis videare campis

Equo feroci conspicuus vehi, 5
Plaudente matrum cum pueris choro
Vulgoque densis confluyente
Agminibus studio videndi

Novi monarchae? Pelle procul moram
Et te parentis sollicitae pio 10
Evolve complexu, anxiarum et
Falle fuga lacrimas sororum.

Distincta gemmis aurea lucidis
Corona fronti dudum inhiat tuae,
Sceptrumque mirae gestit artis 15
Posse tuam tetigisse dextram,

Metrum Alcaicum; por. Hor. Car. I. 9. 26. — Odę I. skreślił poeta w czasie między 14. maja r. 1573, kiedy Walezyusza obrano królem polskim, a grudniem tegoż roku, kiedyto Walezyusz udał się w drogę z Francyi do Polski.

4. Sarmaticis campis, abl. loc. bez *in*. — videri, dać się widzieć, oglądać.

5. equo feroci należy do conspicuus i do vehi, któryto *inf.* jest zależny od videare = videaris.

6. choro = multitudine.

7. densis agminibus, abl. modi, wzbitych tłumach — studio, abl. caus.

9. wyraz monarcha pojawia się dopiero w łacinie późniejszej.

10. ojcem Henryka III. Walezyusza, obranego królem polskim, a w r. 1574 (po śmierci starszego brata Karola IX.) także królem francuskim, był król francuski Henryk II, † 1559; matką jego była Katarzyna Medycejska; siostrami jego były Elżbieta, późniejsza żona Filipa II., króla hiszp., i Małgorzata, małżonka króla francuskiego Henryka IV. Burbon.

Sceptrum, feroces cui Litavi et potens
 Paret Polonus, quotquot et incolunt
 Gentes profundum Balticum inter
 Caeruleamque Maeotis undam. 20

Ad nomen, o rex magne, tuum ferox
 Moschus tumentes deposuit minas,
 Scythaeque desuescunt rapaces
 Podoliis equitare campis.

Argenteum acri calcar equo admove et 25
 Perterrefactis impiger hostibus
 Vulcaniis offer te in armis
 Fulmineo metuendus ense.

Servent mihi illum fata, precor, diem,
 Cum te subactis hostibus et maris 30
 Ultum tyrannos vadere albis
 Conspicuum videam quadrigis

Vinctos catenis nexilibus duces
 Urbesque captas signaque bellica
 Spectanda proponentem et axes 35
 Divitibus spoliis onustos.

Tum me nec Orpheus nec fidicen Linus
 Vincat canendo, saxa licet lyra
 Uterque dicatur canora
 Et rigidas agitasse quercus. 40

19. Balticum scil. mare, Morze Bałtyckie. Nazwa ta jest późniejszego pochodzenia; Rzymianie nazywali je Mare Suevicum.

20. Maeotis, (gen. idis, idos i Maeotis) scil. lacus, dzisiejsze Morze Azowskie. — Pierwszą długą zgłoskę wyrazu Maeotis (od gr. *Μαιωτις*) skrócił poeta.

22. Moschus, Moskal.

23. Scythae = Tatari.

24. Podolii campi, podolskie łąny. — Co, do zwrotu Podoliis equit. campis, por. Hor. C. II. 9. 24: Geloni exiguis equitant campis.

29. Servent mihi fata illum diem, zam. servent me fata in illum diem.

30. Łącz: cum videam te... vadere... proponentem spectanda... duces... signaque bellica et axes... — Pochód tryumfalny Henryka Walezyusza przedstawia poeta zgodnie ze zwyczajem starożytnych Rzymian.

37. Orpheus, słynny mityczny śpiewak tracki, syn Apollina i Muzy Kalliopy. — Linus, syn Apollina i Muzy Terpsychory, sławny śpiewak mityczny, nauczyciel Orfeusa, zabity przez Apollina za to, że się z nim wdał w zawody.

Ode III.

In conventu Stesicensi.

Nobiles Polonorum post discessum Henrici Valesii in oppido Stężyca (a. 1575) congregatos hortatur poeta, ut principem dignissimum, non plurima promittentem eligant regem atque meminerint sibi regi esse parendum non imperandum.

Qua verticosus Vistuleis Veper

Miscetur undis et profugi domus

Antiqua spectatur Secechi

Diluviiis fluviorum adesa,

Prognata duris natio Sarmatis

5

Levis Valesi, dicam, abitu an fuga

Decepta consedit patenti

Planitie posuitque castra,

Pastore qualis grex viduus suo

Maeret, nec herbae nec laticum memor,

10

Metrum Alcaicum. — Odę III. skreślił poeta na zjeździe szlachty w Stężycy (miasteczku leżącym na prawym brzegu Wisły w pobliżu ujścia Wieprza), zwołanym 12. maja r. 1575 przez prymasa Jakóba Uchańskiego, celem porozumienia się, kogo należałoby powołać na tron polski po ucieczce Henryka Walezyusza do Francji (18. czerwca 1574). Już podczas wyboru Henryka Walezyusza na króla pol. podzielała szlachta to przekonanie, że najwyższą władzę dzierży naród, który ją częściowo i na pewien czas obranemu królowi powierza. Ponieważ tej zasady zamierzała szlachta ściśle przestrzegać także przy wyborze przyszłego króla, przeto ostrzega poeta w tejże odzie szlachtę przed zgubnością tej zasady, starając się ją przekonać, że obowiązkiem jej jest króla słuchać, nie jemu rozkazywać.

1. Veper, Wieprz, rzeka poboczna Wisły, wpadająca do niej z prawej strony, poniżej miasteczka Stężycy.

2. domus Secechi, zamek Sieciecha; Sieciech Toporezyk był wojewodą krakowskim, namiestnikiem i podstępny doradcą niedołężnego króla Hermana. Posiadając wielką władzę i wpływy, wywoływał on liczne spory i wojny domowe, dopóki go nie wypędzili synowie Hermana Bolesław Krzywousty i Zbigniew w r. 1097. Sieciech miał według podania założyć miasteczko Sieciechów z warownym zamkiem na lewym brzegu Wisły, naprzeciw Stężycy, leżącej na prawym brzegu. — 3 Qua (w. 1.) należy także do spectatur. — 6. Łącz: natio decepta abitu an fuga. — dicam (conj. dubit.) jest słowem nawiasowym. — 7. Do consedit należy się domyślić przysł. współwzględnego ea (= tam), odpowiadającego przysł. qua (w. 1.).

8. Po słowach posuitque castra trzeba się domyślić mniej więcej wyrazów: et ita maeret, torujących przejście do słów: qualis (= ut) grex maeret.

Quem nox et instantes tenebrae
Sollicitantque ferae rapaces.

Manemus? an spe ducimur irrita
Regis videndi? quem cupidum viae
Res patriae artae civiumque
Perpetui revocant tumultus. 15

Ita, o deorum magne, velis, pater,
Ut constituta pace potentium
Per rura Francorum Polonas
Rex properet remeare in oras. 20

Sin hoc negatum est, nec datur unico
Binas profundum per pelagus rates
Agi gubernaclo: priusquam
Ingruat horribilis procella,

Fas destitutis sit quoque Sarmatis
Vagae magistrum quaerere pinui
Clavumque ab Henrico relictum
Alterius manui implicare. 25

Sed ambientum ditia principum
Promissa, cives, neglegite, integri; 30

12. sollicitantque ferae rap., zam. et ferae rap. sollic.

13. Manemus? an spe ducimur irrita? są to pytania, jakie sobie zadawała szlachta zgromadzona na zjeździe w Steżycy. — manemus, praes., zam. futur. manebimus, scil. regem Henricum Valesium, czy będziemy czekali na króla, t. j. oczekiwali powrotu jego z Francyi.

14. cupidum viae (=reditus in Poloniam). — 15. res artae patriae, przykre położenie ojczyzny, t. j. Francyi.

16. revocant = retinent, scil. in Gallia. — 17. magne pater deorum = Iuppiter; poeta wyraża się w duchu wyobrażeń pogańskich. Zob. str. 47., uw. do w. 73.

21. negatum, datur, scil. Henrico Valesio. — unico gubernaclo binas

rates agere, dwie nawy państwa jedynym sterem kierować, t. zn. być równocześnie królem dwóch państw, Francyi i Polski; rates, poeci często porównują państwo z okrętem, por. Hor. Car. I. 14.

26. pinui = rati e trabibus pineis contextae, tu o statku wogóle; por. Owid. Met. I. 95, in liquidas pinus descenderat undas, i Hor. Car. I. 14. 11.: Quamvis Pontica pinus...

27. clavus, rękojeść steru, tu przenośnie o sterze państwa; por. Cic. Sext. 9. 20: clavum tanti imperii tenere.

29. principum, o książętach, którzy ubiegając się o tron polski, czynili szlachcie, celem zjednania jej sobie, wielkie obietnice, których później nie dotrzymywali i dotrzymać nie mogli.

Virtute ad amplos niti honores
Non opibus decuit dolosis.

Tum, quod monendum ter venit et quater,
Si rege nobis credimus esse opus,
Parere discamus tyrannumque
Imperiosum animo exuamus.

35

Quid namque recte praecipere attinet,
Si nemo paret? si gerere omnibus
Rem publicam fas, futesque
Pro arbitrio statuuisse leges?

40

Minas furentis ne nimium, o viri,
Horrete, sed nec temnite barbari.
Capessite arma et, quod sit in rem
Vestram, animis agitate magnis.

An colla, victi quod faciunt, iugo
Ultro offeremus libera barbaro
Saevi ante Mavortis cruenta
Arbitria ancipitemque ludum?

45

Ode IV.

Ad Concordiam.

Poeta summis laudibus Concordiam celebrat, quae sola salutem et prosperitatem rei publicae praestet.

Divina — quae coetus hominum et calentes
Temperas iras animosque nectis

33. Łącz: quod (acc. względu) ter et quater monendum (esse) venit, zam. convenit; quod odnosi się do zdań: parere discamus tyrannumque... exuamus.

35. tyrannumque, wyrzutnia na końcu 3. wiersza strofy alcejskiej przed wyrazem nst. wiersza, zaczynającego się od samogł.; zob. niżej. Koch. Od. IV. 22. Por. Hor. Car. II. 3. 27., III. 29. 35. — tyrannum imperiosum = nimiam cupidinem imperandi. — 37. Łącz: namque quid attinet (= iuvat, na co się przyda) recte praecipere. — 38. Łącz: si omnibus fas (est) rem p. gerere.

40. statuuisse, zam. statuere. — pro arbitrio, zam. samego arbitrio.

42. sed nec, zam. neve. — furentis barbari, poeta ma niewątpliwie na myśli cara Iwana Groźnego.

43. in rem vestram = vestro commodo. — 44. animis magnis = cum magnanimitate.

47. i 48. Łącz: ante cruenta arb. anc. ludum saevi Mavortis (= Martis), t. j. zanim krwawa walka rozstrzygnie nasz los.

Metrum: Sapphicum minus; por. Hor. Car. I. 10. 22. — Odę IV. skreślił poeta prawdopodobnie po zje-

Et procul caecum removes cruenti
Martis amorem,

Qua nihil terris melius tuendis 5
Est datum — o Concordia, dulce amoris
Caelitum pignus veniens remotis
Aetheris oris,

Te Fides circum niveisque plaudit
Caritas pennis, tua Pax alumna est, 10
Et coloratis Opulentia ardens
Tempora gemmis.

Te novis matres cupide maritis
Invocant, clauso simulatque Olympo
Vesper est exortus Hymenque blandos 15
Iunxit amantes.

Te pater natis metuens relictis
Sedulo inculcat, tua roris instar
Gratia est umore novas alentis
Iugiter herbas. 20

Tu vagos silvis homines profundis
Prima deduxti, tibi moenia altarum

ździe szlachty w Steżycy; zob. uw. wstępna do Ody III. Ponieważ tamże objawiło się wśród szlachty wielkie rozdwojenie skutkiem ubiegania się kilku książąt o koronę polską, przeto w powyższej odzie nawołuje poeta szlachtę do zgody, której pochwały i błogie skutki opiewa.

1. Diva, t. j. Concordia, wymieniona w. 6.

2. nectis=iungis, concilias.

4. amorem Martis = cupiditatem belli. — 5. Qua, scil. Concordia. — terris tuendis, jest dat. po datum.

6. W tym wierszu brak prawidłowej cenzury, która zwykle przypada po arsie 3. stopy. — 8. remotis aetheris (=caeli) oris, zam. a rem. oris.

9. circum... plaudit, tmeza, zam. circumplaudit = circumvolat.

10. Sens w. 10. i 11: Zgoda jest matką spokoju i dostatku.

11. ardens=fulgens.

12. tempora, acc. względu, zam. ablat., temporibus, na skroniach.

13. novi mariti, nowożeńcy.

14. clauso Olympo, po zachodzie słońca.

17. natis relictis należy do metuens i do inculcat.

18. Łącz: tua gratia est instar roris alentis iugiter umore novas herbas. — adv. iugiter, nieustannie, pojawia się dopiero w późniejszej łacinie. — 21. silvis, zam. e silvis, za przykładem poetów rzym.

22. deduxti, synkop. forma, zam. deduxisti, na wzór Katulla i Propertiusa. — tibi należy do accepta (=grata scil. sunt) i do ferimus.—

Urbiūm accepta, et ferimus sacrarum
Foedera legum.

Tu salus rerum, dea, publicarum 25
Sola casuris inimica regnis
Fata propulsas tribuisque longam
Prospera vitam.

Nulla vis tecum est metuenda, nullus
Hostium insultus; sine te, duello 30
Tuta ab externo, propriis labascunt
Imperia armis.

O dea, o caeli decus, o bonorum
Proma, fortuna facilis Polonum
Respice adversa, populi que caecos 35
Comprime motus.

Arma fraternique avidum cruoris
In truces ferrum potius Tatarros
Verteque in Turcas, veterumque clades 40
Vindica avorum.

moenia altarum urbiūm, zam. moenia alta urbiūm (hypallag. adj.); podobnie sacrarum foedera legum. — altar(um), wyrzutnia na końcu wiersza przed samogłoską wyrazu wiersza nst.: urbiūm, zob. wyżej Koch Od. III. w. 35; podobne wyrzutnie spotykamy także u Hor. Carm. II. 2. 18., II. 16. 34., IV. 2. 22. — Niewłaściwy zwrot: foedera legum ferre (zam. ferire, icere, inire) ukuł poeta według analogii legem ferre. Myśl w. 22—24.: Dla zgodnego pożycia budują ludzie miasta otoczone wysokimi murami i ustanawiają prawa.

25. salus, jako zbawienie, będąc zbaw. — 26. casuris regnis, zam. a cas. regnis, jest abl. separ. po propulsas w. 27. — inimica należy do fata. — 28. prospera, jako życzliwa, życzliwie. — 29. tecum=cum tu, concordia, ades. — 30. insultus-us, urąganie się, obraza (dopiero u pi-

sarzów kościelnych). — insultus scil. metuendus est. — 31. labasco-ere, chylić się do upadku, chwiać się (wyrzaz łac. archaicznej i późniejszej). — propriis armis = dissensionibus, bellis civilibus. — 33. bonorum proma, szafarko dobrodziejstw.

34. facilis należy do respice, spojrzuj łaskawie. — fortuna adversa, abl. abs., zastępujący zdanie czas.

36. w tym w. i nst. jest mowa o wzburzeniu panującym wśród szlachty na zjeździe w Stężyicy, które omal że nie doprowadziło do rozlewu krwi skutkiem tego, że każdy z trzech kandydatów na tron polski: cesarz niem. Maksymilian, piast, car Iwan, miał liczne stronnictwo wśród szlachty, które za każdą cenę starało się przeprowadzić wybór swego kandydata na króla polsk. — 37. Łącz: Arma ferrumque frat. cruoris avidum verte in Tatarros et in Turcas.

Ode V.

Ad Nicolaum Firleum, Ioannis, Palatini Cracov., filium.

Quem poeta hortatur, ut cura discipuli publici pulsa vitae rusticae amoenitate otioque fruatur.

Firleu, iam rapido sole calet Leo
Admotisque furit noxius ignibus,
Aestu flumina anhelu
Decrevere rapacia.

Agros et silvas dira premit sitis,
Aurarumque silent flabra fugacium,
Solis densa cicadis
Arbusta undique personant.

5

Metrum: Asclepiadeum III; por. Hor. Car. I. 14. 20. — Odę V. przypominającą w niektórych myślach i zwrotach Hor. C. III. 29., skreślił poeta prawdopodobnie wkrótce po zjeździe w Steżycy w lecie r. 1575, podczas pobytu swego w Dąbrowicy (w powiecie lubelskim), wsi dziedzicznej Firleja, do którego jako gość zawitał. Mikołaj Firlej, wojewoda krakowski, najstarszy syn Jana F., wojewody krak., należał do serdecznych przyjaciół Kochanowskiego, który mu dedykował księgę Ód w r. 1580. Wyższe nauki pobierał on w akademiach włoskich, niemieckich i francuskich. »Był to pan«, jak mówi współczesny pisarz Januszowski, »dla wybornej nauki, eksperycy w rzeczach, doskonałego rozsądku, biegłości w różnych językach tej w ojczyźnie estymy, że go w najprzedniejszych legacyach zażywała«. Tak jeździł on do Francji po Henryka Walezyusza na tron polski obranego, do Wiednia po cesarza Maksymiliana, zapraszając go na tron polski, i do Stefana Batorego. Zakończył szczęśliwie bunt gdański i wojnę z Moskwą. Arcyksięcia Maksymiliana austriackiego z Polski do Bytomia swoim kosztem

odprowadził. Zażywał wielkiego poważania u papieża Klemensa VIII, króla Batorego i innych książąt Europy. Umarł w r. 1599.

1. Firleū, vocat. (do nom. Firleus), urobiony na wzór vocat. imion greckich, zakończonych w nom. na eus, jak Orpheus, vocat. Orpheu, Theseus, vocat. Theseu. — Leo, Lew, piąta konstelacya zodyaku, licząca 27 gwiazd, z których największa zwie się Cor leonis, czyli Regulus. Słońce wstępuje w znak Lwa 20. lipca, a zatem w połowie lata, kiedy panują największe upały. — rapidus, o niszczącym żarze słońca; por. Owid. Met. 2. 123: rap. flammae, Met. 7. 326: rap. igni. — Werg. Ecl. 3. 10: aestu rap. — sole = aestu.

2. furit ignibus (scil. solis) admotis, sroży się z powodu blizkich promieni palących słońca. Poeta uważa wstąpienie słońca w znak Lwa za zbliżenie się jego do tej konstelacyi. — noxius, szkodę wyrządzając, szkodliwie.

3. aestu anhelu, skutkiem dusznego skwaru. — 5. siluas, jest tu wyrazem trzygłoskowym; podobnie Hor. C. I. 23. 4. i Ep. 13. 2.

7. cicada, konik polny, świerszcz.

Hic, qua platanus bracchia porrigit Atque ictus calidi sideris igneos Parvi pendit amicta Spisso tegmine frondium,	10
Hic uncti Syrio crinem opobalsamo Deponamus humi corpora non sine Rubro flore rosarum Canis nec sine liliis.	15
Custos sepositi vilica Massici, Fumoso prope deme picem cado Et rorantibus hauri Divinum laticem scyphis.	20
Quis post magnanimi munera Liberi Bellorum dubios cogitet exitus Angaturve minaci Plebis discidio levis?	
Quis tum non choreis aptior et iocis Dulcemve Aeolii pectinis ad modos Decantare querelam Formosae memorem Chloës.	25

9. bracchia = rami. — 10. calidi sideris = solis.

11. amicta należy do platanus.

13. Hic powtórzone z w. 9. — Uncti crinem... Poeta naśladuje zwyczaj starożytnych Greków i Rzymian, którzy, zasiadając do biesiady, namaszczali włosy wonnymi olejkami i zdobili głowy wieńcami z kwiatów. Por. Hor. C. II. 11. 14. nst.

17—20. zawierają zlecenia poety, wystosowane do szafarki wiejskiej (custos vilica). — Massici, tu o szlachetnem winie wogóle.

18. pix, smoła, czop smołą oblany. — cadus fumosus, dzban od dymu i sadzy zczerniały; Rzymianie bowiem zwykli przechowywać wino w komorze leżącej nad łazienkami; stąd wpuszczali do niej dym, który

nadawał winu wytrawnego i łagodnego smaku. Co do wyrażenia fumoso cado, por. Owid. Fast. V. 518: prodit fumoso condita vina cado.

19. rorantes scyphi, są to małe czarki, z których się niejako kroplami (stąd nazwa rorantes) pije wino; por. Cic. sen. 14. 46: minuta atque rorantia pocula. — hauri, czerpaj, nalewaj do czarek.

21. magnanimi Liberi, gdyż wino dodaje ducha i odwagi.

22. Quis... cogitet, któżby myślał.

25. tum, t. j. po napieniu się wina. — aptior, scil. est.

26. Aeolii pectinis ad modos, przy dźwiękach eolskiej lutni. Aeolia carmina oznaczają właściwie pieśni, jakie układały Sapphona i Alceus z wyspy Lesbos, zamieszkaną przez

Sic, o sic libeat prodigere hunc diem
 Et curis animum solvere tristibus;
 Cras arma aspera tergique
 Enses conveniet scabros.

30

Ode VI.

In conventu Varsaviensi.

In conventu Varsaviensi (a. 1575.) Maximilianus II., Germanorum imperator, Poloniae rex electus erat ipso poeta suffragante. Qui cum brevi perspexisset, illum ordini nobilium Polonorum, qui Batoreum praeferebant, minus esse acceptum, scripsit hanc oden, qua declararet, sua non interesse, utrum Caesar an Batoreus rex futurus esset, dummodo is, qui rex eligeretur, idoneus esset ad rempublicam in rebus arduis gubernandam.

Musarum et Clarii cultor Apollinis,
 Caesarne imperitet Sarmatiae potens,
 An fortem maneant scepra Batoreum,
 Non sum sollicitus nimis.

Quemcumque ille deorum atque hominum parens, 5
 Unus regna manu qui tenet omnia,
 Augusti in solium sustulerit, meae
 Prosper sit patriae, precor.

Eolczyków; następnie wogóle pieśni treści erotycznej.

27. inf. decantare zależny od aptior.

28. memorem, poświęconą pamięci. — Chloe, grecka nazwa kobiety; ten wyraz jest tu imieniem fikcyjnym na oznaczenie jakiejś przyjaciółki Firleja.

29. prodigere = consumere, peragere. — 32. scabros, scil. robigine, szorstkie od rdzy, zardzewiałe; por. Lucan. I. 243.: scabros nigrae morsu robiginis enses.

Metrum ody VI.: Asclepiadeum II; por. Hor. Car. I. 6. 24. Napisał ją poeta z początkiem grudnia r. 1575 przy końcu sejmu elekcyjnego w Warszawie.

1. Łącz. (Ego) Musarum et Cl. A. cultor (= poeta) non nimis solli-

citus sum, Caesarne... Batoreum.— Apollo zwie się Clarius od Claros, miasteczka lidyjskiego (obok Kolo-fontu), w którym wznosiła się słynna świątynia jemu poświęcona.

2. Na zjeździe elekcyjnym w Warszawie obrał senat 12. grudnia 1575 r. królem polskim Maksymiliana II., cesarza niem., zaś koło szlacheckie Stefana Batorego, wojewodę siedmiogrodzkiego, dzielnego wodza, męża energicznego, szerokiego poglądu i rzadkiej bystrości. Wobec tego byłoby niewątpliwie przyszło do wojny domowej, gdyby w samą porę nie nastąpiła śmierć cesarza Maksymiliana (z początkiem r. 1576), która sprawiła, że Batory został powszechnie królem polskim uznany.

7. Augusti, t. j. króla Zygmunta Augusta, zmarłego 7. lipca 1572.

Ille antiqua rei vulnera publicae,
Discordes animos civium et asperis 10
Certantes odiis mitiget et novo
Iunctos foedere copulet.

Deturbata suo restituat loco
Et priscum revocet sedulus ordinem,
Bacchanti inicit frena licentiae et 15
Iustis vim fieri vetet.

Sumptus immodicos et Sybariticam
Tollat lautitiam, ne pudeat domi
Natis vesci epulis et vice purpurae
Lana fulgere patria. 20

Regnanti idem adimat sceptrum pecuniae,
Ut patrona parum firma nocentium
Nequicquam loculis personet aureis
Aequis iudicum in auribus.

Hoc rege illuvie et sordibus obsita 25
Proferre e latebris incipiat pedem
Virtus inque dies cultior aureum
Solem respicere audeat.

Laudis dulcis amor blandaque nominis
Propagandi animos spes iuvenum excitet, 30
Ut factis satagant fortibus accipi
Currum gloriae in aureum.

Illos et citharae et carmina barbaris
Insignes spoliis, sanguineque hostico

9. ille = król polski, który będzie obrany; jego ma poeta na myśli także w w. 21. (idem) i w. 25. (hoc rege).

14. priscum ordinem, dawny, t. j. dobry ład.

15. Bacchanti, wyuzdanej.

21. idem, przyszły król. — sceptrum = potentiam. — Sens w. 21. do 24.: aby pieniądz jako bezsilny opiekun winnych brzękiem trzosa złotem nabitego (loculis aureis) napróżno kusił uszy bezstronnych sędziów.

25. Łącz: Virtus obsita illuvie et

sordibus hoc rege incipiat e latebris proferre pedem. — Sens w. 25—28: Oby nowy król przywrócił enocie, dotąd zapoznawanej i pogardzanej, należną jej cześć i sławę.

30. iuvenum należy do animos.

31. satagant = satis agant, zadość uczynić, zażyć sobie na co. — inf. accipi, zam. zwykłej składni ut accipiantur.

33. Łącz: Illos (=iuvenes) barbaris spoliis insignes et cornipedes (iuvenum) sanguine hostico tinctos

Tinctos cornipedes, et bifidum canant
Pulsos trans Tanaim Scythas.

35

Ode VIII.

Ad Andream Patricium.

Quem poeta hortatur, ne opes honoresque aulae appetens studia litterarum,
quae adhuc colat, deserat.

Quae Siren adeo blanda canorve ita
Dulcis te sophiae, Patrici, in ardua
Templa evadere aventem
Diversam tulit in viam?

Tantine ulla fuit condicio, ut libris
Speusippi in latebras nobilis abditis
Facundoque Platone
In pastum tineis dato

5

Fortunae satius duxeris ad latus
Inter purpureos ire satellites
Aetatemque labores
Omnem insumere in aulicos?

10

et Scythas trans Tanaim bifidum pulsos (=wypędzenie Tatarów przez rycerską młodzież) et citharae et carmina canant. — Citharae et carmina, pieśni przy dźwięku lutni.

35. bifidus dwuramienny.

Oda VIII. O Andrzeju Patrycym Nideckim zob. uw. wstępną do Koch. eleg. ks. III. 14. str. 96. — Metrum ody VIII., skreślonej prawdopodobnie po r. 1572, jest Asclepiadeum III; por. Hor. Car. I. 14. 21.

1. Myśl 1. zwrotki: Jakież czarujące namowy skusiły cię do porzucenia ulubionych zajęć literackich, a poświęcenia się innemu zawodowi?

2. Dulcis należy do canor, sophiae do templa.

5. Tantine... condicio? czyż jakieś stanowisko było tak świetne?

6. Speusippus, siostrzeniec Platona, filozof grecki, po śmierci Platona przełożony szkoły akademickiej w Atenach. — in latebras abditis, w kąć rzuciwszy. — Przez księgi Platona i Speuzyppa rozumie poeta pisma treści filozoficznej wogóle; pisma Speusyppa zaginęły jeszcze w wiekach średnich.

9. Łącz: ut (w. 5.) duxeris satius (esse) ire ad latus Fortunae inter purpureos satellites et insumere omnem aetatem in labores aulicos. — Po śmierci Zygmunta Augusta r. 1572 był Nidecki najpierw dworzaninem i sekretarzem infantki Anny, siostry Zygmunta Augusta, późniejszej żony Batorego, następnie zaś od r. 1576 sekretarzem króla Batorego, który mu różne ważne sprawy poruczał.

Tum forsā veterem demum opibus Midam
Aequaturus, ubi non fuerit tibi

Uno plus obolo usus 15
Vecturae in pretium horridae.

Spes macras (moneo) desere, Patrici,
Pacatumque redi rursus ad otium,

Fortunatus abunde, 20
Parto si valeas frui.

13. Midas, król Frygii, powszechnie znany z niezwykłego szczęścia i bogactw. — Myśl w. 13—16: Zrównasz się bogactwami z Midasem dopiero po śmierci, kiedy obaj będziecie posiadali tylko po jednym groszu dla Charona za przewóz przez rzekę Styx.

14. ubi, zam. cum. — Łącz: tibi non plus usus (genet.) fuerit, nie będzie ci więcej potrzeba. Zwrot: usus est mihi, w znaczeniu potrzeba mi, spotyka się często u klas. pisarzy rzymskich. — 17. spes macras, słabe, płonne nadzieje (dorobienia się wielkich bogactw).

Matthiae Casimiri Sarbievii Odae selectae.

Libri I. Ode IX.

Ad Nicolaum Veierum, Palatini Culmensis filium.

Ibis belligerae regna Poloniae
Et gratae repetes limina patriae,
Quae te voce diu, quae prece flagitat
Passis obvia bracchiis;

Metrum: Asclepiadeum II; por. Hor. C. I. 6. 24. — Kiedy Mikołaj Weiher, syn Jana, wojewody chełmińskiego, po ukończeniu nauk w Rzymie wybierał się w roku 1625 z powrotem do Polski, napisał Sarbiewski, jako jego serdeczny przyjaciel i kolega podczas studyów w Rzymie, tę odę, w której kreśli najpierw tęsknotę ojczyzny, oczekującej niecierpliwie jego powrotu (w. 1—16), następnie chwali jego przymioty serca i umysłu (w. 17—28.),

a wkońcu zaleca, by nie starał się o bogactwa, lecz o cnotę, która nie tylko jest najpewniejszym skarbem człowieka, lecz także źródłem wielu jego zalet, jego majątku, zaszczytów i sławy (w. 29—44.). — Po powrocie do kraju piastował Mikołaj Weiher wysokie godności. Był wojewodą malborskim, później chełmińskim. Napis na nagrobku Mikołaja, wzniesionym w Pucku przez ojca, opiewa (według Starowolsk. Monum. Pol.): »Litteris, militari

Ceu quem velivolis praepes Etesii	5
Navis divitibus distinet insulis	
Dilectum iuvenem, quem modo barbara	
Auri corripuit fames,	
Mater sollicito spectat ab aequore	
Et lentum pelagi damnat Oriona	10
Et ventos gemitu duplicat et pigro	
Affundit lacrimas mari,	
Si fors, edomito fletibus Aeolo,	
Indo sole niger filius advolet	
Et longi memores exsiliu notas	15
Caris deleat osculis.	

laude et fortitudine, liberalitate in egenos vir clarissimus, in medio cursu ereptus, Culmaeque sepultus.

1. Ibis... regna (plur. zam. sing.), zam. in regna.

2. patriae, t. j. Chełmna.

4. obvia passis brachiis, wychodząc na spotkanie z tobą, wyglądając ciebie z otwartymi ramionami.

5. i nst. Łącz: Ceu (= sicut) mater spectat ab aequore sollicito (= inquieto) dilectum iuvenem, quem... barbara (= rabida) fames auri corripuit et quem velivola navis (hypal. adiect.) praepetibus Etesiiis (abl. absol. et caus.) (in) divitibus insulis distinet (= retinet). — Co do myśli w. 3—9. por. Hor. C. IV. 5. 9—16.:

Ut mater iuvenem, quem Notus invido
Flatu Carpathii trans maris aequora
Cunctantem spatio longius annuo
 Dulci distinet a domo,

Votis omnibusque et precibus vocat,
Curvo nec faciem litore dimovet:
Sic disideriis icta fidelibus
 Quaerit patria Caesarem.

— Etesiae, wiatry zwrotnikowe, wiejące przez 40 dni podczas kanikuły.

10. lentum Oriona pelagi damnat, zam. lenti pelagi (hypal. adiect.). Matka obwinia Oriona, że jest sprawcą powolności (gnuśności) morza przez to, iż nie zsyła pomyslnych wiatrów, które poruszając fale umożliwiłyby powrót jej synowi. Gwieździe tej przypisywali starożytni wpływ na wiatry, które ona wzniesła szczególnie w listopadzie w czasie swego zachodu.

11. duplicat = etiam atque etiam rogat (scil. Oriona). — ventos, scil. secundos. — pigro mari, dlatego że pomyslnie wiatry nie poruszają fal jego.

13. Si fors... advolet, zam. Si (czyby nie) fors (= fortasse) mater ab Aeolo fletibus suis edomito (= victo) impetret, ut secundis ventis emissis filium Indo sole nigrum (opalonego) advehat.

15. nst. notas longi exsiliu memores delere, zażegnać skargi (wyrzuty), wywołane wspomnieniem zbyt długiego przebywania na obczyźnie.

At tu nec studio mercis idoneus
 Infamisque lucri, nec sitiens opum,
 Quas septem geminis prodigus ostiis
 Aut Ganges vomit aut Tagus, 20

Invises patrium limen amantior
 Insignes animi quaerere copias
 Et vi consilii promptus et ubere
 Vena divitis ingeni.

Te rerum sapiens usus et imperi, 25
 Te felix operum spiritus addecet
 Et vox se populo fundere largior
 Plenae flumine Copiae.

Fortunae volucrem mitte licentiam.
 Hoc appone lucro, quod tuleris simul, 30
 Quo te cumque feres, seu per inhospita
 Rauca litora Bospori

Et captum nivea compede Nereum,
 Seu pacis dubios Thracas et asperum
 Persen, seu refugum visere Concanum 35
 Legatus properaveris.

Virtutem solidi pectoris hospitam
 Idem portat equus, qui dominum; neque

18. opes, quas aut Ganges septem geminis ostiis (o 14 ujściach, ramionach) aut Tagus (dziś Tajo) vomit = aurum.

23. promptus, dzielny, odznaczący się. — 25. nst. Sens: Tobie przystoi mądrze używać majątku i władzy, mieć szczęśliwe natchnienie do dzieł i popisywać się przed ludem niezwykłym darem wymowy.

26. felix spiritus operum, szczęśliwe natchnienie, pomysły do dzieł.

27. vox largior se fundere populo, niezwykła składnia, zam.: vox se fundens largius (in wśród) populo flumine (abl. comp.) plenae Copiae.

29. nst. Sens w. 29—36.: Nie ubiegaj się o znikome bogactwa. Uważaj za największy skarb to, co

z sobą możesz unieść wśród wszelkich okoliczności, t. j. cnotę.

30. Por. Hor. C. I. 9. 14.: Quem fors dierum cumque dabit, lucro Appone. — 31. quo te cumque, tmeza. — 33. captum nivea compede Nereum = glaciatum (zamarznięte) Pontum Euxinum.

35. Concanus, Turek. — refugum, skutkiem klęski zadanej pod Chocimem w r. 1621.

37. nst. Sens w. 37—40.: Jak koń, co na grzbiecie dźwiga pana a w piersi odwagę, tak też i ty prócz przymiotów możnego pana posiadź także Virtus (t. j. męstwo i cnotę), nad którą niema lepszego towarzysza ani w boju ani w po-

Aut campo melior pone perambulat
Aut mensae comes assidet.

40

Illam cana fides nudaque veritas
Et ferrugineae plebe pecuniae
Circumfusus honor et sequitur prope
Albis fama iugalibus.

Libri I. Ode XV.

Ad Equites Polonos.

Cum Ladislaus, Poloniae princeps, fuso Osmano, Turcarum imperatore, victorem exercitum in hiberna reduceret.

Credetis? Io, credite, posterii,
Fractos pudendo Bistonas impetu

koju. — Wyrazu *virtus* użył poeta w szerszem pojęciu, w jakim go używali Rzymianie, u których *virtus* oznacza cnotę i męstwo. Tak więc *Virtus* w 1. znaczeniu ma zastosowanie w boju, zaś w 2. znaczeniu w pokoju.

39. *campo, zam. in campo* — *melior comes, scil. quam virtus*. — W. 39 i 40 służą do oddania myśli: *Virtus* jest najlepszą towarzyszką i w boju i w pokoju. — 41. Ten w. jest prawie dosłownie wzięty z Hor. C. I. 24. 7: *Incorrupta fides nudaque veritas*. — *Sens w. 41—44.*: Mężowi cnotliwemu każdy ufa i prawdę mówi, on dochodzi także do zaszczytów, połączonych z wysokimi dochodami, i do sławy. — Łącz: *honor circumfusus plebe* (= *multitudine*) *pecuniae ferrugineae* = koloru rdzy, czerwonego; poeta widocznie ma na myśli pieniądź bity z miedzi i złota.

44. *fama albis iugalibus* (scil. *vehens*) — *iugales* (scil. *equi*), konie idące razem w zaprzęgu. — Rzymscy tryumfatorowie siedzieli na rydwaniu ciągniętym przez białe konie, stąd zapewne użył poeta: *albis iugalibus*.

Oda I. XV. — *Metrum Alcaicum*; por. Hor. C. I. 9. 26.

W odzie tej sławi poeta zwycięstwo Polaków odniesione nad Turkami pod Chocimem dnia 10. paźdz. 1621 r. Naprzeciw niezliczonych tłumów bisurmańskich z sultanem Osmanem I. na czele stanęło wówczas na polach Chocima 32 tysięcy wojska polskiego — pod wodzą Karola Chodkiewicza, a następnie (po śmierci tegoż), Stanisława Lubomirskiego, wielkiego hetmana koronnego, — tudzież 40 tysięcy kozaków, którymi dowodził sławny ataman Konaszewicz Sahajdaczny. Polacy nie mogąc sprostać w otwartem polu przewadze nieprzyjaciela, okopali się w obozie, i przez 40 dni, odpierając straszliwe szturmy Turków i nękając ich nieustannemi wycieczkami, utrzymali się na stanowisku i dotkliwie zadali im straty. Wówczas znajdował się w obozie, nie piastując żadnego dowództwa, także król Władysław, późniejszy król Władysław IV. — 1. Treść w. 1—4.: Daj, potomności, wiarę moim słowom, że Turcy w sromotnej ucieczce ustąpili z pola walki i po strasliwej klęsce zawarli pokój. — *io*, okrzyk radości, hej!

2. *Bistonas*, acc. plur. z końcówką grecką. *Bistones*, lud tracki, osia-

Cessisse et infaustis redemptam
Funeribus pepigisse pacem.

Quis tunc recentes Odrysiis timor
Affixit alas, cum refugas metu
Prae se Ladislaus phalangas
Fulmineis agitaret armis?

5

Quantus Gelonis, quantus erat feris
Sudor Corallis! cum prope decolor
Ister verecundusque capta
Bosporus erubisset unda,

10

Cum versa Thracum parma tremantibus
Frenderet hastis, cum celer Artacen
Turresque Byzanti probrosis
Concanus assonuisset armis.

15

dłty między rzeką Nessus i Hebrus; poeta używa tej nazwy na oznaczenie Turków i Tatarów.

5. Treść w. 5—16.: Jak szybko uciekali ze strachu Turcy na głowę pobici przed hufcami Władysława ścigającymi morderczą bronią! — Odrysaie lub Odrysi, lud — nad rzeką Hebrus; tu tracki oznacza Turków. — recentes, silne. — timor entes, świeże, obrazowe wyrażenie; affixit alas, szybkiej ucieczki; na oznaczenie VIII. 256: ... ai; por. Werg. En. alas. pedibus timor addidit

7. ph

8. ...alangas, scil. Turcarum.
(a) Fulmineis (piorunujący) armis
Jl. instr.)

9. Por. Hor. C. I. 15. 9: Eheu, quantus equis, quantus adest viris Sudor! — Geloni, scytyjskie plemiona, mieszkające między Donem a Wołgą, tu=Tatari.

10. Coralli, lud niższej Mezji (dzis. Bułgarii i Rumunii) nad Czarnym Morzem. — decolor Ister, skutkiem krwi poległych, która, mieszając się z wodami Dniestru,

zabarwiła je na czerwono. — Nazwy Ister (Dniepr) i anaj użył tu poeta na oznaczenie Dniestru, nad którym leży miasteczko Chocim, zam. Danastris lub Tyras; tak samo ks. IV. Od. IV. 2.

11. verecundus Bosporus erubisset, ze wstydu się zarumienił.

12. capta unda, scil. Istri. — Wody Dniestru zmieszane z krwią poległych pod Chocimem Turków, wpadając do Morza Czarnego, zabarwiły jego fale na czerwono, która to barwa udzieliła się następnie także wodom Bosporu.

13. i 14.: »Gdy zarzucone w tył tarcze Turków jęczały z powodu drgających pocisków, (które w nie uderzały).« Sens tych słów nast.: Turcy uciekając przed ścigającym nieprzyjacielem, zarzucili tarcze w tył; w nie trafiły pociski nieprzyjaciół, które drgały już to z powodu szybkiej ucieczki Turków, już też dlatego, że tkwiły w tarczach tylko ostrzami. — Frenderet, zam. prawidł. fronderet; wydania mają błędnie fronderet.

15 i 16. Sens: gdy Turek (Concanus) szczękiem oręza hańbą okry-

An nos repensam sanguine gloriam
 Frustra futuris emimus? An suos
 Exempla diffingent nepotem
 In proavos similemque patri 20

Gnatum reponent? Quatenus (heu pudor!)
 Peior nefastis progenies avis
 Succrevit, et damnosa pulchras
 Saecula diminuere vires:

Vel nos avitae stemmata gloriae 25
 Currusque et enses nuper et hosticis
 Direpta delubris tropaea,
 Haemoniae monumenta pugnae,

Uramus igni, neu pudeat sacros
 Mentita vultus frangere marmora, 30
 Non aera fumosasque patrum
 Effigies memoresque laudum

tęgo (probrosis armis) spiesznie napełnił Artacę i baszty Konstantynopola, t. z. gdy wieść o sromotnej klęsce Turka szybko dotarła do Konstantynopola. — Artace, dziś Artaki, miasto Azji Mniejszej, na południowym wybrzeżu morza Marmara.

17. An nos... reponent? zapytuje poeta w imieniu bohaterów, którzy walczyli pod Chocimem. — Treść w. 17—37.: Czyż sława wojenna, pod Chocimem krwią przelaną okupiona, nie powinna być zachętą dla przyszłych pokoleń? Ponieważ niestety wyrodziliśmy się od naszych przodków, to zniszczymy wszystkie pamiątki dawnej chwały i wizerunki sławnych przodków, których jako zwyrodniałe pokolenie nie jesteśmy godni. Jeżeli zaś pragniemy wstępować w ich ślady, to przysięgnijmy przed ich wizerunkami, że będziemy za ich przykładem dobijać się sławnych czynów.

18. futuris=posteris. — emimus, perf. — Łącz: An exempla (scil.

clara avorum) nepotem (=nepotes) in suos proavos diffingent, czy przykłady (czynów bohaterskich, dokonanych przez przodków) przerobią wnuków na pradziadów, t. z. uczynią potomków podobnymi do przodków.

21. reponent=efficient. — Quatenus, ponieważ. — Co do myśli w. 21—24 por. Hor. C. III. 6. 45—49.

22. nefastis avis, abl. comp., od nieszczęśliwych dziadów.

24. vires, scil. nostras. — po vires mają wszystkie wydania Sarb. (.).

25. stemmata, ozdoby, herby szlacheckie.

26. currus et enses, mian. zdobyte na wrogach.

28. Haemoniae=Turcicae.

30. marmora, aera mentita sacros vultus patrum, marmurowe i spiżowe posągi, odtwarzające rysy czciogodnych ojców. — 31. Non, scil. pudeat.

32. effigies, wizerunki malowane antenatów; nazywa je poeta dlatego fumosae, że były niekiedy zczerniałe od starości, dymu i kurzu.

Ceras profundo mergere Vistula;
 Vel, si supinae taedet inertiae,
 Martemque maiorumque pugnans
 Egregiis iterare factis

35

Iuremus. O, quem gloria fervidis
 Urbesque terrasque et populos super
 Evexit alis, o caduci
 Grande decus columenque mundi,

40

Pridem Geloni sobria sanguinis
 Rursum Polonis deripe postibus
 Et tela, Princeps, et timenda
 Edoniis refer arma signis.

Libri I. Ode XIX.

Ad caelestem adspirat patriam.

Urit me patriae decor,
 Urit conspicuis pervigil ignibus

33. cerae, maski woskowe, memores laudum, przypominające chwałę przodków. — Vistula, jest u Sarmackiego zawsze masc., u innych pisarzy także fem.

34. taedet, scil. nos. — supinus, na wznak leżący, ospały, próżniaczy.

36. iterare, zam. nos iteraturos esse; eo do infin. praes. po iurare dostarcza prócz innych pisarzy rzym. wiele przykładów Horacy, n. p. Sat. 2. 6. 57: iurans me scire nihil; Epist. I. 1. 89., I. 18. 93.

37. Iuremus, przed wizerunkami naszych sławnych przodków. — W. 37—44 zawierają apostrofę do królowicza Władysława. Treść ich jest nast.: Prowadź znowu przesławny królewiczu Polaków do boju zwycięskiego z Turkami. Szyk wyrazów w. 37—40. nast.: O Princeps, quem gloria fervidis (rozpalonych skutkiem szybkiego lotu, szybkich) alis super urbes, terras, populos evexit, o tu grande decus columenque mundi ca-

duci, rursum deripe postibus Polonis et tela (iam) pridem sobria (=sitiencia) sanguinis Geloni (=Tartarorum) et arma Edoniis signis (dat. =copiis Turcarum) timenda refer (=fer iterum).

42. deripe postibus tela, które podczas pokoju wisały na ścianach komnat. — 44. refer arma=renova bellum.

Oda XIX. — Metrum: Asclepiadeum IV.; por. Hor. C. I. 3. III. 9.

Tytuł: adspirat, scil. poeta.

1. Urit me patriae (scil. caelestis) decor, piękność ojczyzny niebieskiej napełnia mnie gorącą tęsknotą za nią. — Niebo jest nazwane ojczyzną dlatego, że jest wiekiuistym mieszkaniem wszystkich sprawiedliwych, gdy tymczasem ziemia tylko doczesnem. — 3. tholus aetheris (=caeli), sklepienie nieba. — tholus conspicuis pervigil ignibus, hypal. adiect., zam. tholus pervigilibus ignibus

Stellati tholus aetheris
 Et lunae tenerum lumen et aureis
 Fixae lampades atriis. 5
 O noctis choreas et teretem sequi
 Iuratae thiasum faces!
 O pulcher patriae vultus et ignei
 Dulces excubiae poli!
 Cur me stelliferi liminis hospitem, 10
 Cur, heu! cur nimium diu
 Caelo sepositum cernitis exsulem?
 Hic canum mihi caespitem,
 Hic albis tumulum sternite liliis,
 Fulgentis pueri domus! 15
 Hic leti pedicas exuor et meo

conspicuus, sklepienie nieba jaśniejące wiecznie świecącymi gwiazdami.

4. lumen tenerum (łagodne).

5. lampades = stellae. — atriis, scil. caeli. — epitetu aureis użył niewątpliwie poeta ze względu na atria rzymskie, których ściany a szczególnie strop były bogato wyłzta-cane.

6. i 7. Łącz: O noctis faces (= stellae), iuratae (któreście przysięgły) sequi choreas et teretem thiasum. Wyrazami chorea i thiasus (taniec na cześć Bakchusa) określa poeta pozorny ruch gwiazd na sklepieniu niebieskiem podczas nocy. — Iuratae, gdyż gwiazdy niezmiennie wykonywają swoje obroty, jak gdyby pod przysięgą do tego się zobowiązały.

8. patriae (=caeli) vultus = sol.

9. excubiae (straże), o gwiazdach, które świecąc w nocy, wyglądają jak ognie rozniecone przez czuwające w nocy strażę. — poli = caeli.

10. stelliferi liminis (=caeli) hospitem (scil. cernitis), czemu na mnie patrzycie jako na obcego niebu, t. z. czemu mnie nie przyjmiecie do nieba.

12. cernitis, scil. faces (w. 7.), vultus (w. 8), excubiae (w. 9).

13. Hic, tu na ziemi. — caespes, darni, którą obkłada się groby; grób. — canus, o szarej ziemi grobu. — 14. Łącz: Hic pueri domus fulgentis (=prawdopodobnie aniołowie niebiescy) canum caespitem (=sepulcrum), hic tumulum albis liliis mihi sternite. Myśl: Na ziemi wykopcie mi, aniołowie, grób, usypcie mogiłę i obsadźcie ją białymi liliami. Poeta pragnie mieć lilie na swym grobie, jak się zdaje, dlatego, by one jako symbol czystości wskazywały, iż grób kryje szczątki śmiertelnika, który spędził życie w czystości.

15. fulgens domus = caelum; por. Hor. C. I. 12. 8., który użył tych słów na oznaczenie pałacu Saturna.

16. Hic leti pedicas exuor (zam. fut. exuar), tu się wyzwolę z więzów śmiertelnych. — et(ego) cinis secernor (zam. secernar) meo cineri, i ta część mojej istoty, która powstała z prochu, oddzieli się i przyłączy się do mojego prochu, t. j. pozoz-

Secernor cineri cinis,
 Hic lenti spolium ponite corporis;
 Et quidquid superest mei,
 Immensum reliquus tollor in aethera.

20

Libri II. Ode II.

Ad Publium Memmium.

Vitae humanae brevitatem bene factis extendendam esse.

Quae tegit canas modo bruma valles,
 Sole vicinos iaculante montes
 Deteget rursus; tibi cum nivosae
 Bruma senectae

In caput seris cecidit pruinis,
 Decidet nunquam. Cita fugit aestas,
 Fugit autumnus, fugient propinqui
 Tempora veris.

5

At tibi frigus capitique cani
 Semper haerebunt; neque multa nardus
 Nec parum gratum repetita dement
 Serta colorem.

10

stanie przy mojem śmiertelnem cieie. Dat. meo cineri po secernor użył poeta dlatego, że secernor ma tu obszerniejsze znaczenie: secernor ab aqua re et adiungor alcu rei.

18. lenti corporis spolium, giętka, miękka powłoka cielesna. — ponite = componite, pogrzebiecie, pochowajcie.

19. Łącz: Et reliquus, quidquid mei superest (= animus meus), in immensum aethera (= caelum) tollor, zam. tollar.

Oda II. 2. — Metrum: Sapphicum minus; por. Hor. C. I. 10. 22. — P. Memmius jest imieniem fikcyjnym, których często używa Sarbiewski w napisach ód, za przykładem poetów rzym., szczególnie Horacego.

1. canas tegit = canis nivibus tegit.

2. sole iaculante, scil. radiis, gdy słońce rzuci promienie na sąsiednie góry = gdy je ogrzeje (na wiosnę).

3—5. Łącz: Cum bruma nivosae senectae (cum) seris pruinis in caput tibi cecidit. Sens: gdy starość siwizną przyprószy ci głowę.

6. cita, zam. cito.

7. propinqui, scil. aestati.

9. cani, scil. capilli.

10. nardus-i f., roślina rosnąca w Indyach, z której kwiatu sporządzano wonny olejek, używany przez Rzymian do nacierania ciała i włosów. — repetita sarta, częste strojenie się w wieńce z kwiatów.

12. parum gratum (= ingratum) colorem, o siwiznie włosów.

Una quem nobis dederat iuventus,
 Una te nobis rapiet senectus;
 Sed potes, Publi, geminare magna
 Saecula fama. 15

Quem sui raptum gemuere cives,
 Hic diu vixit. Sibi quisque famam
 Scribat heredem, rapiunt avarae
 Cetera lunae. 20

Libri II. Ode III.

Ad suam testudinem.

Sonora, buxi filia, subtilis
 Pendebis alta, barbite, populo,
 Dum ridet aër et supinas
 Sollicitat levis aura frondes.

Te sibilantis lenior halitus
 Perflabit Euri, me iuuet interim
 Collum reclinasse et virenti
 Sic temere iacuisse ripa. 5

13. i nst. Sens: Publiuszu, tylko raz w życiu jesteś młodym i raz starym, t. j. życie twoje jest krótkie, lecz możesz je (podwoić, geminare) przedłużyć sławnymi czynami, których pamięć po twojej śmierci przez długie wieki się zachowa.

15. Łącz: Potes, Publi, saecula (= tempus vitae) geminare magna fama (ablat.)

17. raptum, scil. morte.

19. sibi quisque famam scribat heredem, t. z. niech każdy pozostawi po sobie dobrą sławę.

20. cetera rapiunt avarae lunae, t. z. wszystko inne prócz sławnych czynów z czasem pójdzie w zapomnienie. Lunae (= tempus) nazwane są avarae dlatego, że czas wszystko pochłania i niszczy.

Oda II. 3. — Metrum Alcaicum; por. Hor. C. I. 9. 26.

W tej odzie opisuje poeta swój wypoczynek przerwany nadciągającą burzą. — 1. Łącz: Sonora, subtilis barbite, buxi filia, in alta populo pendebis.

2. Barbitos-i, m. i f., wielostrunna lira, lutnia, używana przez Greków do wtóru podczas śpiewu. Wyrabiano ją z drzewa bukszpanowego (Owid. Met. 12. 158.: multifori tibia buxi), dlatego nazywa ją poeta filia buxi. — subtilis spojona.

3. supinas frondes, spokojne liście.

5. Te, scil. barbite.

7. collum reclinasse, podeprzeć głowę (rękami).

8. temere, bezmyślnie, nie myśląc o niczem; por. Hor. C. II. 11.

14: sub pinu iacentes sic temere.

Eheu! serenum quae nebulae tegunt
 Repente caelum! quis sonus imbrium! 10
 Surgamus! Heu, semper fugaci
 Gaudia praeteritura passu!

Libri II. Ode V.

E rebus humanis excessus.

Humana linquo, tollite praepetem
 Nubesque ventique! Ut mihi devii
 Montes resedere! ut volanti
 Regna procul populosque vastus
 Subegit aër! Iam radiantia 5
 Delubra Divum, iam mihi regiae
 Turres recessere et relictæ in
 Exiguum tenuantur urbes,
 Totasque, qua se cumque ferunt vagae,
 Despecto gentes. O lacrimabilis 10
 Incerta fortunæ! o fluentum
 Principia interitusque rerum!

Hic ducta primis oppida moenibus
 Minantur in caelum, hic veteres ruunt

11 i 12. Sens: Niestety, rozkosz musi zawsze szybko przeminać! — Praeteritura, scil. sunt.

Oda II. 5. — Metrum Alcaicum; por. Hor. C. I. 9. 26. — E rebus humanis excessus (scil. poetae), poeta opuszcza świat. Oda ta zawiera wzruszający opis dzieł i występków rodu ludzkiego, które oglądał duch poety, kiedy po opuszczeniu ziemi wzbil się wysoko pod niebiosa.

1. Humana linquo, opuszczam ten świat. — praepetem, szybko.

2. Ut mihi devii montes resedere, jak mi osiadły niedostępne (wysokie) góry, t. z. jak nisko położone mi wydają mi się (gdę spoglądam na nie z wyżyn powietrznych).

3. Łącz: vastus aër ut procul (mihi) volanti subegit regna popu-

losque, niezmierne przestworza powietrza jak znacznie oddaliły mnie ulatującego od królestw i narodów leżących pode mną.

7. recessere, scil. e conspectu, zniknęły z widoku.

8. in exiguum tenuantur, coraz bardziej się zmniejszają, maleją.

9. qua se cumque, tmeza.

10. despecto, patrzę z góry na. — Sens: w. 9—12.: Patrzę z góry na dzieła ludzkie na ziemi, które są niestałe i znikome.

11. incerta = incertae res. — fluentum (zam. fluentium = fluxarum) rerum, zmiennych, znikomych rzeczy. — 13. Od w. 13—70. opisuje poeta rzeczy, jakie na ziemi oglądał duch jego z wyżyn nadpowietrznych podczas wlotu pod niebiosa. — hic...

Murique turresque, hic supinas Paene cinis sepelivit arces.	15
Hic mite caelum, sed rapidae ruunt In bella gentes; hic placida sedent In pace, sed late quietos Dira lues populatur agros.	20
Hic paene tellus tota micantibus Ardet sub armis; stant acies adhuc Pendente fatorum sub ictu Et dubio Furor haesitavit	
In bella passu. Parte alia recens Iam mixta Mavors agmina mutuam Collisit in mortem et cadentum Caede virum cumulisque latos	25
Insternit agros. Hic Mareoticae Secura merces aequora navigant, Portusque certatim frequentes Centum operis populisque fervent.	30
Nec una Marti causa, nec unius Sunt arma moris. Bellat adulterae	

hic, tu... tam. — ducta = educta, wzniesione, zbudowane. — primis moenibus minantur (= eminent) in caelum, szczytami murów sięgają pod niebiosą.

15. supinas arces, pochylone, chyłące się do upadku grody.

22. nst. Łącz: acies stant adhuc sub pendente ictu fatorum et Furor in bella (= belli) dubio passu haesitavit, t. z. wojska uszykowane jeszcze się nie zdecydowały, a szął wojenny walki. — dubio passu haesitavit, szedł chwiejnym krokiem, t. j. wahał się. — 27. et caede cumulisque virum cadentum (zam. virorum cadentium) = permultis viris caesis.

28. latos (zam. late) insternit agros.

29. Mareoticus (od Mareota, miasto egipskie w pobliżu Alexandryi), mareotycki, egipski. — Przez Mareoticae merces należy rozumieć towary kolonialne sprowadzane ze wschodu.

31. certatim należy do operis, scil. datis. (abl. caus. po fervent). — Portusque... fervent, a w portach przepelnionych (ludźmi) wre gorączkowa na zawody praca tysięcy ludzi.

33. Marti (raczej Martis) = bello. — causa, scil. est.

34. arma = bellum. — Łącz: Bellat voluptas adulterae ridentis e vultu (vultu), wszczyna wojnę, rozkosz uśmiechniętej zalotnicy, t. j. rozkosz jest powodem wojny.

Ridentis e vultu voluptas, Inque Helena procus ardet orbis.	35
Hic verba bellis vindicat, hic canis, Heu, vile furtum; se mala comparant, Rarum sub exemplo superbit, Nec sceleris scelus instar omne est.	40
Eous illinc belligera latet Sub classe pontus; iam Thetis aënea Mugire flammarum procella et Attonitae trepidare cautes	
Et ipsa circum litora percuti Maiore fluctu. Sistite, barbari, Ferroque neu simplex et igni et Naufragio geminate fatum!	45
Parumne tellus in miseras patet Immensa mortes? Hinc miserabili Quassata terrarum tumultu Stare pavent titubantque regna, Unaque tandem funditus obruunt Cives ruina. Stat tacitus cinis,	50

36. Inque Helena procus ardet orbis, ku Helenie żywi gorącą miłość zalotnik świata, t. j. Parys.

37—40. Sens: Ten wszeczyna walkę z powodu słów obrażających, ów z powodu błażej kradzieży psa; za krzywdę ludzie odpłacają się krzywdą. Nawet rzadki występki powszedniejsze skutkiem często zdarzających się przykładów jego, a jeden występki nie jest podobny do drugiego.

38. furtum, scil. bellis vindicat. — mała se comparant, nieprawości się wyrównują (w ten sposób, że za nieprawość ludzie odpłacają się nieprawością). — 39. Rarum, scil. scelus. — 40. Łącz: Nec omne scelus sceleris instar est, nie każdy występki jest sobie równy.

41. illinc, z tamtej strony, tam. — pontus Eous, morze wschodnie.

42. Thetis... procella, »na morzu ryczy burza ziejąca ogniem z dział spiżowych« — Thetis = mare. — ostatnie dwie zgłoski wyrazu aëneus spływają w jedno brzmienie.

43. mugire, trepidare (w. 44), percuti (w. 45), są infin. histor.

47. Łącz: neu (= neve) simplex fatum (jedno nieszczęście) ferroque et igni et naufragio geminate. Sens: Nie obmyślajcie na człowieka, który tylko raz jeden umiera (simplex fatum), kilku sposobów pozbawienia go życia, t. j. za pomocą oręża, ognia, zatopienia.

51. terrarum tumultus, trzęsienie ziemi. — 52. Podmiotem do obruunt są: quassata regna (z w. 52).

Cui serus inscribat viator:	55
>Cum populo iacet hic et ipso	
Cum rege regnum. < Quid memorem super-	
infusa totis aequora portubus	
Urbes inundare et repenti	
Tecta deum sonuisse fluctu	60
Regumque turrets et pelago casas	
Iam iam latentes. Iam video procul	
Mercesque differri et natantem	
Oceano fluitare gazam.	
Alterna rerum militat efficax	65
In damna mundus. Cladibus instruit	
Bellisque rixisque et ruinis	
Sanguineam Libitina scaenam,	
Suprema donec stelligerum dies	
Claudat theatrum. Quid morer hactenus	70
Viator aurarum, et serenas	
Sole domos aditurus usque	
Humana mirer? Tollite praepetem	
Festina vatem, tollite, nubila,	

55. inscribat, coni. potent.

58. aequora totis portubus super-infusa, morza rozlane po całych przystaniach. — Podziałem wyrazu na dwie części (super-infusa), z których pierwsza kończy, a druga rozpoczyna następny wiersz zwrotki, pragnął poeta już zewnętrznie uwydatnić wystąpienie fal morskich na ląd. Por. Hor. C. I. 2. 19, 20.: u-xorius amnis. — 63. Merces, gazae, pochodzą z domów zatopionych przez morze. — 65. Łącz: mundus militat efficax (walny skutecznie) in alterna damna (na szkodę) rerum.

66. Libitina instruit scaenam sanguineam cladibus... ruinis, urządza krwawe widowisko z klęsk, wprowadza na scenę klęski... — Ziemię porównywa poeta z teatrem,

gdyż na niej, jakby na scenie teatru, odbywają się różne tragiczne wypadki, którym dopiero dzień ostatecznego sądu koniec położy.

68. Libitina, bogini śmierci.

70. Jak nad teatrem rzymskim wznosił się w górze pokrowiec (velum, velarium) chroniący publiczność od skwaru słonecznego i od deszczu, tak nad ziemią, porównaną tu z teatrem, wznosi się sklepienie gwiaździste nieba; stąd nazywa poeta ziemię, jako widownię różnych wypadków tragicznych, theatrum stelligerum. — Quid morer hactenus viator aurarum, pocóż mam tak długo bawić w podróży powietrznej, tak długo unosić się w powietrzu? serenas sole domos=caelum.

72. usque = ciągle.

Qua solis et lunae labores Caeruleo vehit aethra campo.	75
Ludor? sequaces an subeunt latus Feruntque venti? Iamque iterum mihi Et regna decrevere et immensae Ante oculos periere gentes;	80
Suoque semper terra minor globo, Iam iamque cerni difficilis, suum Vanescit in punctum. O refusum Numinis oceanum, o carentem	
Mortalitatis portubus insulam, O clausa nullis marginibus freta, Haurite anhelantem et perenni Sarbivium glomerate fluctu!	85

Libri II. Ode VII.

Ad Publium Memmium.

Esset humanis aliquod levamen
Cladibus, si res caderent eadem,

75. (eā), Quā. — solis et lunae labores, ciężkie bryły słońca i księżycy. Klas. pisarze rzym. używają tego zwrotu w innym znaczeniu. Tak u Werg. Georg. II. 474. lunae labores = zaćmienie księżycy; En. I. 742. solis labores, prace słońca, t. j. wszystkie zbawienne dzieła przez słońce dokonywane.

76. aethra, czyste powietrze. — caeruleo campo, po błękitnym firmamencie.

77. ludor... an, czy doznają złudzenia, czy też naprawdę. — subeunt latus, podchodzą pod mój bok = podnoszą mnie.

78. Ferunt, scil. me.

79. Zastosował poeta wyrzutnię końcowej zgłoski wyrazu *immensae* przed *ante* wiersza następnego. Pragnął niewątpliwie poeta przez to zwrócić uwagę czytelnika na niezmierzo-

ną ilość ludów, których nie jako nie można zmieścić w obrębie jednego wiersza.

81. terra minor semper suo globo... vanescit in punctum, ziemia wydaje się co raz mniejszą pod względem swojej bryły, i już trudno jej dostrzedz (pod względem jej punktu, in suum punctum, t. j. z powodu tego, że jest tylko małym punktem...), a w końcu znika mi z oczu (vanescit).

83 i nst. Wyrazami: refusum oceanum... freta, określa poeta niezmiernie, wieczne przestworza niebieskie.

87. anhelantem, dyszącego, t. j. strudzonego podróżą powietrzną.

88. Sarbivium, zam. Sarbievium, użył poeta ze względów metrycznych.

Oda II. 7. — Metrum: Sapphicum minus; por. Hor. C. I. 10. 22. —

Qua mora surgunt; sed humant repentes
Alta ruinae.

Nil diu felix stetit, inquieta 5
Urbium currunt hominumque fata,
Totque vix horis iacuere, surgunt
Regna quot annis.

Casibus longum dedit ille tempus,
Qui diem regnis satis eruendis 10
Dixit; elato populos habent mo-
menta sub ictu.

Parce crudeles, moriture Publi,
Impio divos onerare questu,
Densa vicinis nimium vagari 15
Funera tectis.

Quae tibi primum dedit hora nasci,
Haec mori primum dedit. Ille longum
Vixit, aeternum sibi qui merendo
Vindicat aevum. 20

Libri II. Ode XV.

Ad Narviam,

Cuius in ripa puer admodum primum carmen lyricum cecinerat.

Albis dormiit in rosis
Liliisque iacens et violis dies,

O Memmiusie zob. uw. wstęp. do Sarb. Od. II. 2. — Myśl przewodnia ody: Na świecie niema nic stałego i wiecznego; wszystko, co powstało, chyli się do upadku, który prędzej się dokonywa, niż samo powstawanie. Wobec tego nie uskarżaj się, Memmiusie, na bogów, że w sąsiednich domach śmierć wiele ofiar porywa i że twemu życiu śmierć zagraża. Ona ci jest przeznaczona od chwili twego urodzenia. Nie ten żyje długo, kto wiele lat przeżył, lecz kto zasługami zaskarbił sobie wieczną pamięć u potomności.

5. felix jest określeniem orzec. stetit. — 7. Łącz: Regna vix tot horis iacuere (= cecidere), quot annis surgunt.

10. Łącz: dixit diem satis (scil. esse = sufficere) regnis eruendis, dat. fin.

11. Co do rozdzielienia wyrazu momenta między dwa wiersze, zob. Sarb. Od. II. 5. 57, i str. 33, uw. w. 19.

Oda II. 15. — Metrum: Strofa Asklepiadejska IV. (dwuwierszowa).

Narwia, Narew, rzeka na Mazowszu, wpadająca do Bugu. Nad

Primae cui potui vigil	
Somnum Pieria rumpere barbitō,	
Curae dum vacuus puer	5
Formosi legerem litora Narviae.	
Ex illo mihi posteri	
Florent sole dies, qui simul aureae	
Infregit radios lyrae,	
Iam nec scuta sonat, nec strepitum trucidis	10
Gradivi, sed amabiles	
Ruris delicias: sive rubentia	
Udo rore rosaria,	
Seu molles violas, sive volubilem	
Leni flumine Viliam,	15
Seu primo grāciles vere Favonios.	
At tu, Narvia, quem puer	
Tum primum Calabria personui fide,	
Ictu pectinis hoc habe	
Incisum viridi carmen in ilice:	20

nią leży miasto Pułtusk ze słynnym kolegium jez., gdzie poeta się kształcił.

Treść w. 1—6.: Podczas wiosennego poranku, kiedy dzień drzemał na postaniu z róż, lilii i fiołków, ja jako młode pacholę pełne swobody przechadzając się po uroczych brzegach Narwi, ośmieliłem się dźwiękiem swej lutni zbudzić dzień ze snu rannego.

2. dies jest tu przedstawiony jako osoba (personifikacya).

3. cui primae, któremu podczas poranku; gdyż prima dies = poranek.

6. legerem litora = in litore perambularem, przechadzałem się.

Treść w. 7—16.: Odtąd spędzam czas swobodnie i wesoło, oddając się składaniu wierszów, w których opiewam nie wojny, lecz piękności wiejskiej przyrody.

7. Ex illo, scil. die.

8. florent sole dies = fluunt serenitatis. — simul = simulatque.

9. Łącz: qui (sol) simulatque infregit radios lyrae (dat.), oświeciwszy promieniami lutnię.

10. sonat, scil. lyra (nom.). — Sens w. 10.: lutnia nie opiewa czynów wojennych.

15. leni flumine, o powolnym biegu wody, powolnie płynąca. — Vilia, rzeka poboczna Niemna, nad którą leżą miasta Wilno i Kowno.

Treść w. 17—24.: Tobie zaś, Narwi, którą wtedy po raz pierwszy jeszcze jako pacholę opiewałem pieśnią łacińską, poświęcam następującą wiersze, które niegdyś wryłem pałeczką lutni na zielonej korze dębu: »Oby cię, przez Feba i Muzy ukochana Narwi, zawsze opiewały lutnie poetów i chóry dziewic«

18. Calabria fide, lutnią kalabryjską, Enniusową (gdyż poeta rzymski Ennius urodził się w Rudiae, mieście Kalabrii), t. j. pieśnią łacińską. — 19. pecten, pałeczka, którą uderzano struny lutni.

»Quem Phoebus, citharae pater,
 Quem laetae citharis Pierides amant,
 Laetum barbita Narviam,
 Laetum virginei semper ament chori.«
 Haec, dum sponte virentia 25
 Vivent in teneri vulnere corticis,
 Addiscent pueri tibi,
 Addiscent tacitae carmina virgines.
 Festo mox eadem die,
 Dum glaebam solidae lucis et igneas 30
 Electri lacrimas legent,
 Partiti geminis litora coetibus,
 Alternis pueri tibi,
 Alternis recinent carmina virgines.

Libri II. Ode XVI.

Nihil stulte timendum et concupiscendum.

Et me Latinae non solitum loqui
 Iussere Musae. Nobilis Orphei
 Non erubescendum nepotem
 Sarmatica redimite lauru, et

Longa sonantem, nec tenui lyra 5
 Audite vatem! Nil popularibus

21. nst. Łącz: (Te) laetum Narviam, quem Phoebus... pater, quem... Pierides amant, (te) laetum ament semper barbita, (te) laetum virginei chori.

22. laetae citharis (dat.), łaskawe, życzliwe dla lutni.

Treść 25—34: Powyższych wierszów, wrytych na korze dębowej, nauczą się na pamięć chłopcy i dziewczęta wiejskie, i będą je naprzemian śpiewać podczas świątecznego dnia, zbierając na brzegach twoich kamyczki świecące i bursztyn przezroczysty.

25. dum sponte virentia, gdy one same przez się porosną zieloną (młodziutką) warstwą kory.

27. tibi, na twoją cześć.

30. przez glaebam solidae (zam. solidam) lucis, należy prawdopodobnie rozumieć kamyczki świecące.

32. partiti geminis litora coetibus, ustawiwszy się po obu stronach brzegu. — 33. alternis, naprzemian.

Oda II. 16.—Metrum Alcaicum; por. Hor. C. I. 9. 26. — 1. Non solitum = insolitum, jest biernikiem do loqui, mówić coś niezwykłego, ważnego.

2. Łącz: (Me) nobilis Orphei nepotem non erubescendum.

4. redimite, scil. (me, populares, ziomkowie).

5. longa sonantem, nec tenui lyra = longum nec breve carmen sonan-

Ambire votis, nil timere, Nil nimium cupiisse magnis	
Edico primum mentibus. Improbo Utrumque ponis frena cupidini	10
Metumque dispensas, per omnes Invidiae potes ire fluctus.	
Praecogitati mitior ingruit Procella fati. Saepius omnium Perstare sub rerum tumultu	15
Anticipes animumque in omnes	
Praemitte casus; seu pelagus, super Seu fulminantis porta tonet poli, Stabis repentinamque mundi im- mobilis excipies ruinam.	20
At nec futurum sollicitus pave In pace bellum. Qui patitur mala Ventura praesenti timore, Bis miser est dubiamque victus	

tem. — 6. Audite scil. me. — W w. 6—12. ostrzega poeta ludzi wyższego umysłu (magnis mentibus edico) przed nierozważną obawą i żądzą wogóle; od w. 13. począwszy, podaje specjalne przestrogi, odnoszące się do obawy (w. 13—49) i nierozważnej żądzy (w. 50—104).

7. Nil ambire votis popularibus (abl. instr.) = nil appetere, quod vulgus expetit, exoptat; t. zn. nie pragnąć niczego, co jest gminne, czyli niskie, podłe. — timere, scil. nimium.

10. utcumque (w znaczeniu czasowem), skoro tylko, kiedykolwiek tylko; por. Hor. C. IV. 4. 35: Utrumque defecere mores, Dedecorant bene nata culpa; i Hor. C. II. 17. 11: ibimus, utcumque praecedes, i częściej. — 11. dispensas, rozdzielasz, zmniejszasz, pozbywasz się.

13. mitior jest bliższem określeniem orzeczenia ingruit. — Myśl

w. 13—14: Przewidziane nieszczęście znosi się łatwiej.

14. nst. Łącz: Saepius anticipes perstare sub tumultu omnium rerum, z góry postanawiaj sobie stać nie-wzruszenie wśród zamieszania ogólnego. — animum praemitte in omnes casus, wyprzedzaj myślą przypadki, przygotuj się na przypadki.

17—18. Łącz: seu pelagus, scil. infra te tonat, seu super (te) tonet porta ful. poli (=caeli); co do wyrażenia por. En. An. 597: quem super ingens porta tonat caeli. Wydania Sarb. mają w wierszu 17. (,) po super. — tonet, coniunct. po seu-seu, zam. prawidłowego indic.

19—20. Co do myśli por. Hor. C. III. 3. 7. 8: Si fractus illabatur orbis, Impavidum ferient ruinae. — Rozdzielenie wyrazu (złożonego najczęściej z przyminka lub przysłówka) pomiędzy dwa wiersze w ten spo-

Est ante cladem. Ne nimia tamen	25
Virtute pecces, neu mala fortiter	
Clamosus irrites; iuvabit	
Fortia continuisse verba.	
Arcem modesti pectoris innocens	
Fortuna transit; si revoces tamen,	30
Tuoque non aequam duello	
Increpites, redit atque ab imo,	
Quae praeteribat moenia, succutit. —	
Stringenda iam nunc sunt sapientiae	
Et arma libertatis. Infra	35
Consilium cadet omne telum,	
Quod fortuito cumque minabitur	
Fortuna nervo; seu genus impetat,	
Seu forte virtutem, vetabo,	
Fervidus impetuosa foedis	40
Vindex reponas verba calumniis.	
Erit loquacis pulchra proterviae	

sób, że przyimek lub przysłówek jest umieszczony na końcu jednego, a główna część wyrazu na początku wiersza następnego, zastosował Horacy trzy razy między 3. i 4. w. strofy sappfickiej mniejszej; zob. Hor. C. I. 2. 19. 20: u-xorius; I. 25. 11. 12: inter-lunia; II. 16. 7. 8: ve-nale. — Sarbiewski rozdziela wyrazy złożone między dwa wiersze częściej i z większą swobodą od Horacego. — 26. neu fortiter clamosus mala irrites, nie wywołuj nieszczęść odważnym krzykiem.

29. Pierś człowieka, narażoną na ciosy losu, porównuje poeta z twierdzą, wystawioną na napady nieprzyjaciół; stąd przenośnia: arcem modesti pectoris. — innocens (= innocent, bez szkody, nie wyrządzając szkody).

30. revoces = provoces, scil. fortunam. — 31. non aequam tuo du-

ello = non parem bello tecum gerendo, nie dorosła do walki z tobą.

33. praeteribat, impf. de conatu.

34. nst. Sens: Trzeba teraz w krótkości dotknąć sposobów korzystania z mądrości i swobody słowa. — stringenda = perstringenda. — nunc położyłem zamiast błędnego, jak się zdaje tunc, które czytamy w wydaniach Sarbiewskiego.

35. nst. infra consilium... telum, pocisk padnie poniżej celu, t. j. chybi celu.

37. quod fortuito cumque, tmeza, zam. quodcumque fortuito.

38. impetat, scil. aliquis. — poeta użył coniunct. po seu-seu, podobnie jak wyżej w. 18., zam. pravidl. indicat. — genus, virtutem (w. 39.), scil. tuam. — 40. vetabo z nst. coniunct., zam. konstr. acc. c. inf.

41. vindex reponas verba impetuosa calumniis, byś jako mścici-

Vindicta risisse et sereno
Magnanimum tacuisse vultu.

Se quisque qualem noverit, arguat, 45
Aut laudet intus. Non ego civium
Ab ore pendebo, aut protervis
Invidiae dabo terga telis.

Hac lege iustus se teneat timor. —
Nunc danda caeco iura cupidini. 50
Externa vestigamus, at se
Rarus habet, vel habere quaerit.

Hic plenus auri, sed vacuus sui,
Infamat omnes naufragus insulas.
Quo vivat, heu, stulte cruentum 55
Alter emit sibi morte lucrum.

Hic dum supremam lustrat Iberiam
Et gestit hospes discere plurima,
Se nosse dediscit diuque 60
Ipse sui vagus exsul errat.

Alter reducto lentus in otio
Paullum sepulto distat; inutilis
Belli domique et ante letum,
Heu, virides male perdit annos.

(mszcząc się) odpłacał się obelgami za słowa w uniesieniu wypowiedziane. — reponas=rependas.

44. magnanimum, neutr. przymiot. zam przysłówka magnanime, któreto zastępstwo spotykamy często u rzym. poetów.

45. arguat, laudet, scil. talem se. — intus, wewnątrz, w duchu.

46. nst. Sens: Nie będę zważał na to, co inni ludzie o mnie sądzą, ani nie uleknę się ich niechęci.

50. Od tego w. począwszy podaje poeta rady odnoszące się do żądzy ludzkiej. — danda, scil. sunt.

51. nst. at se rarus habet, vel habere quaerit, lecz rzadko który panuje nad sobą, lub stara się za-

panować. — 53. vacuus sui, bez zasad moralnych.

54. infamat naufragus insulas, jako rozbitek staje się głośnym (skutkiem żdzierstw i okrucieństw) na wszystkich wyspach, na których przebywa po rozbiciu się statku i utracie swego mienia.

55. stulte należy do emit.

60. exsul sui, uchodząc przed sobą samym, nie starając się poznać siebie samego, Co do gen. po exsul por. Owid. Met. 9. 409: exsul mentisque domusque. Petron 55: ciconia avis exsul hiemis.

62. sepulto distat = a sepulto differt.

63. et = etiam, jeszcze.

64. virides annos, lata w pełni sił.

- Hic haeret aulae, se tamen improbus 65
 Suosque mores vitat in omnibus
 Et, quae suprema servitutis
 Poena, palam miser esse non vult
- Interque diri tormina pectoris
 Agit beatum. Vanus adultero 70
 Se maeror in risu dolentis
 Dissimulat variatque scaenam.
- Livescit omnis laetitiae color
 Sub nube curae. Perpetuus licet
 Nimbus salutantum et clientis 75
 Unda fluat refluatque vulgi
- Omnisque servet limina civitas,
 Desertus a se cuncta sibi gemit
 Deesse, torquent urbis illum
 Divitiae populi que census. 80
- Desideranti cuncta potentiae
 Commune nil est; esse suum putat,
 Quodcumque pulchrum est. Invidendo
 Me mea pauperies ab auro
- Cautum removet. Quae pede proteram, 85
 Sint plura, quam quae possideam manu.
 Hoc magnus, hoc aequalis uno
 Caesaribus dominabor. Omnes

65. se tamen moresque suos vitat, gdyż służba dworska zmusza do zmiany usposobienia i zwyczajów. — in omnibus, we wszystkim, pod każdym względem.

68. poena, scil. est.

69. diri tor. pect., hypal. adj.

70. agit (= simulat) beatum, udaje szczęśliwego. — Łącz: Maeror in risu adultero (nienaturalnym, udanym) dolentis vanus (na próżno) se dissimulat (ukrywa się). — variatque scaenam, i zmienia zewnętrzny wyraz twarzy.

77. desertus a se, ten, który przestał być sobą, nie panuje nad sobą.

80. census, mienie, bogactwa.

81. nst. Sens: »Kto pragnie być wszechpotężnym, ten nie chce niczem podzielić się z drugim«.

82. commune, scil. cum alio. Podmiotem do putat jest: desiderans cuncta potentiae.

83. Łącz: ab auro invidendo.

85. cautum, zam. caute. — quae pede proteram, co nogą deptę, czem gardzę.

87. Łącz: hoc uno.

Sprevisse tuto possumus omnia, Habere nemo. Qui tumidus suo	90
Se librat attollitque regno, Esse suum populique nescit	
Aequale letum. Vivimus impares, Pares obimus. Hunc alios supra	
Alte curules, hunc triumphi	95
Extulerant; cinis aequat omnes,	
Et urna, quae nos colliget, omnium Mensura rerum est. Demite sarcinas	
Grandemque fortunam lacerto et Solliciti grave pondus auri,	100
Dum non onustus, sed moriar meus. Iam nunc perennes divitias mihi	
Nil concupiscendo paravi, Nil nimium metuendo, pacem.	

Libri III. Ode IV.

Ad Egnatium Nollium.

Aequo semper rectoque animo adversus fortunae inconstantiam standum esse.

Sive te molli vehet aura vento,
Sive non planis agitabit undis,

90. habere nemo, scil. omnia potest. — 91. se librat attollitque, wzbija się i wynosi.

92. Łącz: (is) nescit, suum populique (vulgique) letum aequale esse.

94. Łącz: Hunc curules (scil. sellae lub magistratus), hunc triumphi supra alios alte extulerant.

96. i 97. cinis=mors. — poeta przedstawia rzecz w duchu starożytnych Greków i Rzymian, którzy ciała po śmierci palili na stosie, pozostałe po spaleniu popioły zbierali do urn, które chowano w columbarium. — nos=nostrum cinerem. Co do myśli zawartej w w. 96. nst. por. Hor. C. III. 1. 14. nst.: Aequa lege

necessitas Sortitur insignes et imos; Omne capax movet urna nomen; tudzież Hor. C. II. 3. 25. nst.

98. demite... temi słowy zwraca się poeta do swego otoczenia (słuchaczy), wobec którego wygłaszał tę pieśń (zob. w. 4. redimite lauru, w. 6. audite vatem). — 99. demite lacerto (dat.), scil. meo, zdejmijcie z moich ramion, bark. — 101. dum, byle. — meus, jako należący do samego siebie, t. j. swobodny, wolny.

Oda III. 4. — Metrum: Sapphicum minus; por. Hor. C. I. 10. 22. — Egnatius Nollius, nazwa fikcyjna osoby.

2. non planis=sollicitis, turbatis.

Vince fortunam dubiasque, Nolli,
Lude per artes.

Riserit, vultum generosus aufer; 5
Fleverit, dulci refer ora risu.
Solus et semper tuus esse quovis
Disce tumultu.

Ipsę te clausam modereris urbem
Consul aut caesar, quotiens minantum 10
Turba fatorum quatiet serenam
Pectoris arcem.

Cum leves visent tua tecta casus,
Laetus occurre; praeunte luctu
Faustitas et pax subeunt eosdem 15
Saepe penates.

Dextra sors omnis gerit hoc sinistrum,
Quod facit molles; habet hoc sinistra
Prosperum: quem nunc ferit, imminentes
Durat in ictus. 20

Ille, qui longus fuit, esse magnus
Desinit maeror. Facilem ferendo
Finge fortunam, levis esse longo
Discit ab usu.

Libri III. Ode XII.

Ad Aurelium Fuscum.

Omnia humana caduca incertaque esse.

Si primum vacuis demere corticem
Rebus, Fusce, velis, cetera diffluent

3. dubias = varias; por. Hor. sat. 2. 2. 77. — 4. lude (scil. fortunam),
zwoǳ, oszukuj. — per, zapomocę. sar te (tamquam) urbem clausam modereris.

5. riserit = si riserit, scil. fortuna.
— vultum aufer, odwracaj oblicze.

6. fleverit = si fleverit. — refer
ora, zwracaj oblicze.

7. i 8. Sens: W przykrem poło-
żeniu umiej sobie sam poradzić,
i nie upadaj na duchu.

9. Łącz: Ipse (ut) consul aut cae-

11. Zamiast quatiet mają wydania
Sarb. błędnie quatiens. — 17. sini-
trum = malum. — 18. Quod, że. —
facit scil. homines. — sinistra, scil.
sors = adversa fortuna. — 20. durat,
scil. eum. — 24. discit, scil. fortuna.

Oda III. 12. — Metrum Asclepiadeum
II; por. Hor. C. I. 6. 24. — Aurelius

Vernae more nivis, quae modo nubium
Leni tabuit habitu.

Formosis reseces fortia, displicent. 5

Externis trahimur. Si male Dardanis
Respondens Helenae pectus amoribus
Famosus videat Paris,

Nusquam per medii proelia Nerei
Ventorumque minas splendida deferat 10
Graii furta tori. Sed bene mutuo
Rerum consuluit iugo

Naturae Dominus, quod niveis nigra,
Laetis occuluit tristia. Qui bona
Rerum de vario deliget agmine 15
Consulto, sapiet, Deo.

Libri IV. Ode I.

Ad Equites Polonos.

Cum montem Carpatum redux ex Italia inviseret.

Aeterna magnis carmina Carpati
Inscribo saxis. Discite, posterī,
Castisque discendum puellis
Et pueris geminate cantum:

Fuscus, nazwa fikcyjna; zob. wyżej
uw. wstępną do Sarb. ody II. 2.

1. primum corticem, wierzchnią
korę, powłokę.

4. leni halitu nubium, przenośnie
o ciepłym deszczu wiosennym.

5. reseces = si reseces. — displicent,
scil. formosa.

8. Famosus Paris, por. Hor. C. III. 3. w. 25: Lacaenae... adulterae
Famosus hospes.

9. per medii proelia Nerei, zam.
per media proelia Nerei, wśród walk
z Nereusem, morzem.

12. iugo = conjunctioni, vinculo,
wiązkowi.

15. Łącz: agmine rerum. Wydania
Sarb. mają (,) po agmine.

16. consulto Deo należy do deli-
get, za poradą, z pomocą Boga.

Oda IV. 1. — Metrum Alcaicum;
por. Hor. C. I. 9. 26. Napisał ją poeta
w jesieni r. 1625 po powrocie z Rzymu
do Polski. Podróż z Włoch do Pol-
ski odbywał przez Węgry i Karpaty,
omijając Niemcy, gdzie wtedy sza-
łała wojna trzydziestoletnia. W tej
odzie kreśli poeta wrażenia doznane
ze szczytu Karpat na widok kraju
ojczystego i opłakanych w nim stosun-
ków religijnych, spowodowanych
upadkiem prawdziwej pobożności i
szerzeniem się reformatorskiej nauki
Lutra i Kalwina (w. 1—22). Następ-
nie wykazuje na przykładach zaczer-

Frustra, Poloni, cingimus oppida Muris et arces addimus arcibus, Delubra si squalent et altis Caelituum viret herba tectis.	5
Frustra caduci fulminis artifex Moles ab alta turre remugit, Si maesta respondere cantu Templa negant Superum atque pridem	10
Sacro stupescunt aera silentio. Quod si nec idem sit Superis honos Templis in isdem, nec sub una Lege superstitiosioris	15
Per ora vulgi religio fremat: Cives iisdem non bene claudimur Portis et infelix eundem Instruimur acies in hostem.	20

pniętych z dziejów Grecyi, Czech i Węgier, że walki religijne i zanik pobożności doprowadzają państwa do upadku i do utraty samodzielności. (w. 22—44). Wkońcu zaleca Polakom szczególniejszą czcią otaczać Najśw. Pannę Maryę, by chroniła państwo od ościennych wrogów (w. 45—64).

Carpatus mons, Karpaty. — 2. discite, scil. meum cantum (= carmen).

4. geminate (= repete) cantum discendum, często powtarzajcie im pieśń, by się wyuczyci jej na pamięć.

7. Sens: Jeśli świątynie są zaniedbane i opuszczone.

8. caelituum tectis = ecclesiis; caelituum, nieprawidł. gen. plur. do caeles, zam. caelitum. U pisarzy rzym. nie spotykamy tej formy gen., lecz dopiero u humanistów (n. p. u Kochan. El. I. 2. 20; 12. 30), którzy ten gen. utworzyli na wzór gen. alituum (u Werg. En. VIII. 27.) zam. alitum (od ales-itis). Podwojenie samogłoski

u w powyższym gen. spowodowała niewątpliwie potrzeba metryczna; da się ono porównać z t. zw. rozszerzeniem epicznem u Homera.

9. artifex moles caduci fulminis, sztucznie wykonane, olbrzymie działo, wyrzucające ogniste pociski. — 11. respondere, rozbrzmiewać. — Superumque (gen.) poprawiłem na Superum atque. — 13. aera, dzwony kościelne. — pridem, od dawna. — sacro silentio stupescunt, zachowują święte, głębokie milczenie.

14. nst. W tych wierszach dotyka poeta herezy religijnej w Polsce, wywołanej wystąpieniem Lutra i Kalwina. — 15. isdem = iisdem. — nec sub una lege... religio fremat, w ustach ludu zbyt zabobonnego brzmi religia, lud wyraża swoją wiarę na zewnątrz nie na jedną modłę.

18. Myśl w. 18—20: to nie możemy żyć zgodnie z sobą w pokoju, a w wojnie czeka nas klęska od tego samego wroga.

A plebe Numen separibus male
Placatur aris. Scimus, ut impias
Vastata Graiorum per urbes
Sacra suis periere rixis.

Fumant propinqua templa Bohemiae, 25
Concussa regni viscera Pannonos
Flevere, collatisque in unam
Viribus incubuisse stragem.

Hinc inde laevos despice Carpato,
Polone, campos, quos pecorum ferax 30
Dravusque Savusque et bicornis
Frugifero secat Ister amni.

Quanto careret corpore Thracius
Regni tyrannus, si bene mutuas
Mentes et obligata Divis 35
Barbarus extimuisset arma.

Atqui timendae Panno potentiae
Vallar at altis oppida moenibus,

21. separ-aris, oddzielny, osobny. — odszczepieńczy oddawali Bogu cześć w osobnych świątyniach; stąd separibus aris.

22. ut... periere, indic. w pyt. zależnem, za przykładem poetów rzym., zam. coniunct.; zob. wyżej str. 41. w. 25. — vastata Graiorum per urbes sacra suis (Graiorum) periere rixis, poeta ma prawdopodobnie na myśli walki religijne, jakie od czasu cesarza Justyniana I. często ponawiały się w cesarstwie greckiem, i podczas których wiele świątyni spalono i zburzono. Tak za rządów Justyniana spalono słynny kościół św. Zofii, który tenże cesarz z ogromnym przepychem znowu odbudował.

25. Fumant templa Bohemiae, skutkiem walk religijnych, staczanych w Czechach podczas wojny 30-letniej.

26. W tym w. i nst. dotyka poeta niepomysłnych walk, prowadzonych

przez protestantów pod wodzą Gabryela Bethlena przeciw cesarzowi Ferdynandowi II.

27. Zamiast collatis, któryto wyraz mają wydania Sarb., położyłem collatisque.

28. laevos despice Carpato campos, spojrzysz z Karpat (twarzą zwrócony ku południowi) na równiny leżące z lewej strony. — 29. inde = deinde.

31. Dravus, Savus, poboczne rzeki Dunaju (Ister). — bicornis, wpadający w dwóch odnogach do morza. — 33. quanto corpore regni = quanta parte regni. — Thracius = Turcicus, Turcarum.

34. nst. si bene... extimuisset arma, gdyby tam były serca wzajemnie się wspierające i oręż błogosławiony przez Boga, będące postrachem dla barbarzyńcy. — 37. Panno potentiae timendae, Węgrzyn, którego potęga powinna była być groźną.

Pontemque dedignatus omni Danubius famularis unda	40
Cingebat urbes. Sed quid inutili Possent scelestae praesidio manus? Quas ira non laeti Tonantis Riserit indigetesque Divi.	
Iam nunc Polonis fata Quiritibus Edico vates: Dum tibi consona Votisque cantuque et Sabaeo Ture calent precibusque templa;	45
Omnis recurvo Lechia poplite Dum, Virgo, prima, dum media die, Dum te salutamus suprema Et dubio tibi lucis ortu	50
Septena coram flamma Decembribus Collucet aris; dum tibi patrium Paeana dicit supplicesque Accumulat pia turba ceras:	55
Noster nivoso Vistula Carpato Nosterque ab ipso fonte Borysthenes	

39. pontem dedignatus, który opierał się wzniesieniu mostu na nim.

40. Danubius famularis unda omni, oddając na usługi wszystkie fale.

42. inutili praesidio, abl. instr., należy do possent, czegoż mogą dokonać ręce, jeśli ich pomoc na nic się nie przyda? — 43. non, należy do laeti. — 44. indigites Divi, święci, patroni kraju. — 45. Quiritibus = civibus. — 46. tibi = Virgini. — consona templa, w których panuje zgoda w rzeczach wiary.

48. calent, żarzą się, płoną (są pełne), stosownie do ture, odnosi się zeugmatycznie także do votis, cantu, precibus; por. Werg. En. I. 416: centumque Sabaeo ture calent arae. — 49. Łącz: dum nos, omnis Lechia (= Poloni), te Virgo, prima,

media, suprema die recurvo poplite (na kłęczkach) salutamus, et dum tibi (Virgo) dubio lucis ortu coram aris Decembribus septena flamma collucet. — 50. prima die, rano.

51. suprema, scil. die, wieczorem.

52. dubio ortu lucis, z pierwszym brzaskiem dnia.

53. septena flamma aris Decembribus, po siedm świec przed ołtarzami w grudniu; t. j. w dzień uroczystości Niepokalanego Poczęcia Najśw. Panny, przypadającej na 8. grudnia. — 55. Paeana, o hymnach dziękczynnych. — 56. accumulata pia turba ceras, pobożny tłum składa ci w ofierze świece woskowe.

57. noster, jako nasz, do nas należący. — nivoso Carpato, zam. de lub e niv. Carpato.

Labentur in pontum, nec Austrum
Aut Gothicam metuemus Arcton.

60

Errone mentes ambiguas rapit
An clamor aures? Vox gravior cava
Respondit e nube, et serenum
Non dubii micuere Divi.

Libri IV. Ode IV.

Celebri Polonorum de Osmano, Turcarum imperatore, victoria — proelio ad Chocimicum Dacico (anno Domini MDCXXI. VI. Id. Octobr.) commisso — parta, Galesi, agricolae Dacici, cantus inducitur.

Dives Galesus, fertilis accola
Galesus Istri, dum sua Dacicis
Fatigat in campis aratra
Et galeas clipeosque passim ac

59. Auster, przen. wschód, Rosya.

60. Gothica Aretos, północ go-tycka, Szwecya.

61. Sens: w. 61—64: »czy moje myśli i uszy doznają złudzenia, czy też naprawdę zauważyłem, że niebianie potwierdzili moją wróżbę (w. 57—60) donośnym grzmotem z chmur i jasną błyskawicą?« — Ponieważ starożytni Grecy i Rzymianie zjawienie się grzmotu i błyskawicy w chwili wygłaszania próśb lub spełniania jakichś czynności uważali za szczęśliwą wróżbę, przeto i nasz poeta wzmianką o powyższych zjawiskach niebieskich, towarzyszących jego słowom, chciał zaznaczyć, że jego wróżby wygłoszone w w. 57—60 niechybnie się spełnią, jeśli naród polski do jego rad (w. 46—56.) się zastosuje. — Do mentes, podobnie jak do aures w. 62., należy się domyślić meas.

62. vox e nube, o grzmocie.

63. micuere serenum (subst.), błysnęli jasnym światłem (o błyskawicy); por. Mart. 6. 42. 8: nitidum micat serenum.

64. Divi non dubii = sine, procul dubio, bez wątplenia, stanowczo jako bliższe określenie do micuere.

Oda IV. 4. — Metrum Alcaicum; zob. Hor. C. I. 9. 26. — O zwycięstwie Polaków nad Turkami pod Chocimem zob. wyżej uw. wstępną do Sarb. ody 15. ks. I. str. 18. — W wydaniach Sarb. czytamy datę: VI. Non. Septembr., którąto datę jako błędną poprawiłem na VI. Id. Octobr.; zwycięstwo bowiem pod Chocimem przypada na 10. paźdź. — Galesus, nazwa fikcyjna rolnika mołdawskiego (agricolae Dacici), mieszkającego pod Chocimem nad Dniestrem, który tu, podobnie jak w odzie 15. ks. I., błędnie jest nazwany Ister, zam. Danastris lub Tyras.

Treść ody: Zamożny Galesus, uprawiając swoje zagony nad Dniestrem, wyorywa pługiem mnóstwo kości, szyszaków i tarcz wojowników. Wieczorem wypręga on z pługa spracowane woły, aby się pasły, a sam siada niedaleko nich, odpoczywając po całodziennej pracy. Wtedy pod

Magnorum acervos eruit ossium, Vergente serum sole sub Hesperum Fessus resedissee et solutos Non solito tenuisse cantu	5
Fertur iuencos: "Carpite, dum licet, Dum tuta vobis otia, carpite Oblita iam vobis vireta, Emeriti, mea cura, tauri,	10
Victor Polonus dum posita super Respirat hasta, sic etiam vigil Saevusque. Pro, quantis, Polone, Moldavici tegis arva campi	15
Thracum ruinis! quas ego Bistonum Hic cerno strages! quanta per avios Disiecta late scuta colles! Quae Geticis vacua arma truncis!	20
Hac acer ibat Sarmata, (Thracibus Captivus olim nam memini puer), Hic aere squalentes et auro Concanus explicuit catervas.	
Heu, quanta vidi proelia, cum Dacis Consertus hastis campus et horridi	25

wpływem głębokiego wzruszenia, jakiego doznał na widok wyoranych kości i zbroi, nuci sobie pieśń (w. 9—92). Treść jej stanowią wspomnienia różnych zdarzeń z czasów zwycięskiej walki Polaków z Turkami pod Chocimem, której on w młodości jako jeniec turecki (w. 21.) był przed laty naocznym świadkiem.

7. solutos, scil. aratro, wyprężone z pługą. — 10. otia, scil. sunt. —

11. oblita, tu w znac. hier. t. j. z powodu długiej pracy. — vobis, zam. a vobis — 12. emeriti, dum, któreście się dobrze zasłużyły od czasu, jak, odkąd. — 13. Łącz: super posita (= deposita) hasta (= armis) respirat, wypoczywa, wojen nie prowadzi.

14. sic etiam vigil saevusque, który nawet tak (t. j. podczas wypoczynku, spokoju) jest czujnym i groźnym.

17. ruinae Thracum, trupy Turków. — Bistonae = Turcae vel Tatari.

19. do scuta i arma domyślić się cerno. — 20. arma Geticis (= Turcicis) truncis vacua, pancerze bez tureckich kadłubów, puste pancerze.

21. Hac, tędy. — puer captivus (= captus) (a) Thracibus, jako chłopiec wzięty w niewolę przez Turków.

23. hic, tu. — squalentes, okryte, kapiące; por. Werg. En. 12. 87: lorica squalens auro; En. 10. 314: per tunicam squalentem auro.

24. Concanus = Turczyn.

Collata tempestas Gradivi
Ambiguis fluitaret armis!

Suspensa paullum substitit alitis
Procella ferri, donec aënea 30
Hinc inde nubes sulfurato
Plurima detonisset igni.

Tum vero signis signa, viris viri
Dextraeque dextris et pedibus pedes
Et tela respondere telis 35
Et clipeis clipei retundi.

Non tanta campos grandine verberat
Nivalis Arctos, non fragor Alpium
Tantus, renitentes ab imo
Cum violens agit Auster ornos, 40

Hinc quantus atque hinc impetus aereo
Defusus imbri. Miscet opus frequens
Furorque Virtusque et perenni
Immoritur brevis Ira Famae.

Diu supremam nutat in aleam 45
Fortuna belli. Stat numerosior

27. collata tempestas horridi Gradivi ambiguis fluitaret armis, zbrojne szyki wojenne zawarły się ze sobą w walce wątpliwej, t. z. pomyślny wynik jej był wątpliwy dla jednej i drugiej strony.

29. nst. Procella ferri alitis paullum suspensa substitit, grad lotnych pocisków żelaznych pozostał na chwilę w zawieszeniu, t. j. ustał na chwilę.

30. donec aënea nubes... detonisset igni, dopóki nader liczne działa spiżowe nie zagrzmiały tu i owdzie ogniem siarczanym. — igni sulfurato dlatego, że proch używany do dział składa się z siarki.

35. respondere, retundi (w. 36.) są infin. hist. — 38. Arctos = semptentrio, ventus septentrionalis.

39. tantus, scil. est.

40. agit ab imo, wzrusza od spodu, wrywa z korzeniami.

41. nst. Łącz: quantus impetus hinc atque hinc (zam. illinc) ex aereo igni defusus erat, z jaką gwałtownością spadał z góry grad żelaznych pocisków z tej i z tamtej strony. — 42. miscet opus (scil. suum, dołącza swoje działanie, pomaga, bierze udział w walce.

44. Łącz: brevis Ira immoritur Famae perenni, żołnierze walcząc z zapalem przez krótki czas, oddają życie za wiekiustą sławę.

45. Diu supremam... Fortuna belli, przez długi czas los wojny waha się pod względem ostatecznego rzutu, t. j. szala zwycięstwa się waży, walka pozostaje nierozstrzygniętą.

Hinc Bessus, hinc contra Polonus
Exiguus metuendus alis.

Sed quid Cydones aut pavidus Dahae
Mollesque campo cedere Concani, 50
— Quid Seres aversoque pugnax
Parthus equo Cilicumque turmae

Contra sequacis pectora Sarmatae
Possent fugaces? Hinc ruit impiger 55
Polonus, hinc Litvanus, atro
Quale duplex ruit axe fulmen,

Aut qualis alto se geminus iugo
Devolvit amnis raptaque cum suis
Armenta silvis atque aperto
Praecipitat nemora alta campo. 60

Heu, quale saevus fulminat aëneo
Borussus igni! Non ego Livonum
Pugnas et inconsulta vitae
Transierim tua, Russe, signa.

47. Bessi-orum, lud tracki, zamieszkujący góry Hemus, trudniący się rozbojem; tu Bessus (zbior.) = Turca. — 48. metuendus exiguis alis, szerzący postrach nieliczną konnicą.

49. Cydones, mieszkańcy miasta kreteńskiego Cydon lub Cydonia, (dziś Kanea), służący w wojsku tureckim. — Dahae, koczownicze plemiona scytyjskie = Tatarzy.

50. Concani, lud scytyjski = Tatarzy. — molles campo cedere, łatwo ustępujący z pola walki, dający się łatwo wyprzeć ze stanowiska.

51. Seres, lud środkowej Azji, niedaleko Chin. — Parthus pugnax averso equo, Part waleczący z tyłu konia, t. j. podczas ucieczki; por. Hor. C. I. 19. 11: Et versis animosum equis Parthum, i Werg. Ge. III: 31: Fidentemque fuga Parthum versisque sagittis

53. sequacis Sarmatae, skorego do pościgu Sarmaty. — 55. (de) atro axe = de caelo nubibus obscurato.

58. raptaque cum suis armenta silvis, scil. volvit, któryto wyraz należy uzupełnić z poprzedzającego: se devolvit; zwykła składnia opiewałaby: silvas cum suis armentis. — suis do silvis dodał poeta dlatego, że lasy są zwykłym pastwiskiem trzody.

61. quale fulminat = qualiter fulm., jak, jak strasznie gromi. — aëneo, ostatnie dwie zgłoski zlewają się w jedno brzmienie, podobnie jak wyżej Sarb. Od. ks. II. 5. w. 42.

62. Borussus, Prusak. — Livones, mieszkańcy Inflant (Livonia-ae), należących wówczas do Polski.

63. inconsulta vitae signa, niedbające o życie, narażające swe życie chorągwie = hufce. — 64. Transierim, conī. potent. — Russus, Rusin.

Vobis fugaces vidi ego Bistonum	65
Errare lunas signaque barbaris	
Derepta vexillis et actam	
Retro equitum peditumque nubem.	
Virtute pugnant, non numero viri;	
Et una silvam saepius eruit	70
Bipennis et paucae sequuntur	
Innumeras aquilae columbas.	
Heu, quae iacentum strata cadaverum	
Qualemque vobis Aedonii fuga	
Campum retexere! Hic Polonam	75
Mordet adhuc Othomannus hastam,	
Hic fusus Aemon, hic Arabum manus	
Confixa telis, hic Caracas iacet	
Conopeis subter, Lechorum	
Non bene pollicitus minaci	80
Caedem tyranno. Spes nimias Deus	
Plerumque foedos ducit ad exitus	
Ridetque gaudentem superbum	
Immodicis dare vela votis.	

65. vobis fugaces = a vobis (scil. Livonibus et Russis) fugatos.

67. signa derepta barbaris vexillis (znaki zerwane z chorągwi barbarzyńców), scil. esse a vobis, którychto wyrazów należy się domyślić także do actam... nubem (chmarę, mnóstwo).

73. Łącz: quae strata iacentum cadaverum (jakie pobojowisko zaścielone trupami) qualemque campum Aedonii fuga vobis retexere (odsłoniłi).

74. Aedones, Aedonii, lud tracki = Turcy. — vobis = Poloni.

76. Othomanidae, Othomani, Turcy, tak nazwani od Otomana, ich pierwszego sułtana. Othomannus mordet Polanam hastam, gryzie polską włócznię, t. j. polska włócznia zadaje rany, ciosy Turkom.

77. Aemon, Haemon, mieszkaniec Tessalii, która dawniej nazywała się Aemonia lub Haemonia, od Haemona, który był ojcem Tessalusa. — do Aemon i manus domyślić się iacet. — 78. Caracas, wódz turecki. — iacet, scil. occisus.

79. conopeum lub conopium, rodzaj siatki, którą rozpinano nad łóżem, celem ochronienia się od much i komarów; pochodzi od greckiego κόρυμπες = komary. — Łącz: non bene pollicitus minaci tyranno caedem Lechorum, który nierozważnie przyrzekł groźnemu tyranowi (= sułtanowi) wyciąć wszystkich Lachów. — W wydaniach Sarb. znajdujemy (,) po Lechorum, a w. 81. cenam, zam. caedem (moja popr.).

83. gaudentem superbum... votis, że zarozumialec pod wpływem

Quo me canentem digna trahunt equis	85
Non arma tauris? Sistite, barbarae,	
Non haec inurbana, Camenae,	
Bella decet memorare buxo,	
Maiore quondam quae recinent tuba	
Seri nepotes; et mea iam suis	90
Aratra cum bubus reverti	
Praecipiti monet axe vesper“.	

Libri IV. Ode XVI.

Ad equites Polonos.

Illos quam maxime campestribus proeliis idoneos esse.

Nec Lechus neque Lechicis	
Proles ille fuit nata nepotibus,	
Primus qui docuit suis	
Urbes Sarmatiae fidere machinis.	
Campestres bene Sarmatae	5
Campo bella gerunt; sub Iove libero	
Natam militis indolem	
Frustra belligero clauditis otio.	
Artis oppida moenibus	
Virtutem cohibent, dum male fortibus	10

radości nie zna granic dla swoich pragnień. — 85. Łącz: Quo me canentem arma digna equis, non tauris trahunt? Sens: Ze zbytym zapałem opiewam walkę, która jest godnem zatrudnieniem rycerza, nie rolnika. (Już czas zakończyć pieśń o walce).

87. inurbana buxo = rustica tibia, gdyż Galesus był wieśniakiem.

91. aratra cum bubus, zam. boves cum aratris.

92. vesper praecipiti axe (abl. qual.) wieczór o szybkiej osi, kołach, szybko uchodzący, upływający. — praecipiti axe da się także połączyć z reverti, szybko powracać.

Oda IV. 16. — Miara wierszowa: Strofa Asklepiadejska IV. (dwuwierszowa); por. Hor. I. 3. III. 9.

1. Lechus, pierwszy bajeczny władca Polski. — Łącz: neque ille fuit proles nata nepotibus Lechicis.

4. machinae, działa służące do obrony podczas oblężenia.

5. Sarmatae, tu o mieszkańcach Polski.

6. campo, w otwartem polu.

7. militis, scil. Sarmatici lub Poloni.

8. frustra belligero clauditis otio, napróżno zmuszacie, by siedząc spokojnie za murami twierdz, wal-

Addunt consiliis moram et
 Crescentes hebetant Martis adorea.
 Sic non vincimus, ut diu
 Vincamur miseri, ni vetet exteri
 Campestris manus auxili 15
 Hostem quassa diu cingere moenia,
 Aut vis vivida civium
 Rumpentis nebulam more tonitru
 Clauso proruat oppido
 Et murum solido pectore suppleat. 20
 Agrestes melius ferae,
 Quarum non vacuis iurgia sub iugis,
 Sed plano generosior
 Campo pugna calet. Prodit inertibus
 Antris impavidus leo 25
 Hostem conspicuis sternere collibus.
 Aër ingenuis patet
 In pugnans aquilis. Mollibus evolat
 Nidis, cum violentior
 Visis accipiter pugnans oloribus. 30
 Quid nos picta leonibus
 Frustra parma tegit? Cur Iovis alitem
 Aut cur accipitrem cavo
 Gestemus clipeo, si male Martiae

czył. — clauditis, t. j. equites Poloni, do których poeta w tej odzie przemawia.

10. dum, ponieważ. — male addunt moram consiliis, ze szkodą dla sprawy opóźniają wykonanie śmiałych planów.

12. Martis adorea, zapal wojenny.

13. Sic, t. j. zamknięci w miejscu warownem. — ut consec.

15. Łącz: manus campestris.

17. Łącz: aut (ni) vis vivida civium... proruat ex oppido clauso more (nakształt, jak) tonitru (nom. tunitruum) rumpentis nebulam.

20. murum, o murach obleżonego miasta. — solido pectore, scil. civium. — 21. melius, scil. pugnans.

22. vacuis sub iugis, pod próżnemi górami = w jaskiniach gór.

24. antra inertia, jaskinie ciche, spokojne.

26. hypal. adj., zam. hostem conspicuum in collibus.

29. Łącz: evolat nidis (zam. nido) accipiter violentior, cum pugnans (cum) oloribus visis.

31. Tarcze rycerzy były ozdobione herbami, przedstawiającymi wizerunki lwów, orłów, sępów i innych drapieżnych zwierząt.

32. Iovis alitem = aquilam.

Respondet nota dexteræ,	35
Nec pulso resonat gloria pectori?	
Quod si non vacuum genus	
Iactamus, timidi cur fugimus sacrum	
Immiscere periculis	
Caelo teste caput non sine stemmate?	40
Magno magna ruant loco	
Aut vincant. Videat sol melius mori,	
Quod nasci bene viderat,	
Et laudis spatium mors habeat suae.	
Hac virtute Chaber vagum	45
Sub consanguineae iura Poloniae	
Iussit ire Borysthenem,	
Captivique super marginibus Salae	
Et Silesidos Oderae	
Metas imperio fixit aëneas,	50
Qua certo pede gloriam	
Stantem non stabilis praeflueret liquor.	

35. nota, wryty herb.

36. nec pulso resonat gloria pectori, a pierś, jeżeli się w nią uderzy (po uderzeniu) nie odbrzmiewa głosem sławy; poeta porównuje mężną pierś ze szlachetnym kruszczem, który po uderzeniu wydaje głośny dźwięk.

37. non vacuum genus iactamus, nie napróżno chęłpimy się szlachectwem rodu.

38. caput sacrum, głowę, jak gdyby ona była świętą.

40. caelo teste, wobec nieba, t. j. w otwartem polu, walce — non sine stemmate, ozdobioną herbem.

41. Sens: w wielkiej potrzebie (krytycznem położeniu) wielcy albo niech giną, albo niech zwyciężają.

42. mori, scil. id.

43. bene = nobili loco, o szlacheckiem pochodzeniu.

44. mors spatium laudis suae habeat, oby śmierć mogła pochwa-

lić się, że zabrała na polu walk szlachetnie urodzonych, którzy mężnie walczyli.

45. Bolesław I. Chrobry (po łac. Chaber), król polski (992 — 1025), kazał nad Dnieprem (Borysthenes), Sałę i Odrą ustawić spiżowe słupy na pamiątkę swoich zwycięstw i dla oznaczenia granic Polski.

47. Borysthenem, nazwa rzeki zam. kraju, przez który przepływa, t. j. Rusi.

48. Sala, rzeka w Saksonii, wpadająca do Łaby. — super marginibus (= ripis) captivi (= capti) Salae, hypal. adiect., zam. super marginibus captivis Salae.

50. imperio, scil. suo.

51. qua = ut ea. — certo pede, gdyż słupy, wzniesione na pamiątkę sławnych zwycięstw, były spiżowe.

52. non stabilis = instabilis. — liquor (= aqua), scil. Borysthenis, Salae, Odrae.

Nos foedam Lare patrio	
Aetatem tegimus, solliciti parum,	
Quam vicinus aret Gothus,	55
Vel quam frugiferae rura Podoliae	
Creber diripiat Scythes;	
At non et madidi sub iubar Hesperii	
Inter pocula nescii	
Nectem sanguineo ducere iurgio.	60
Quod si prima senes hiems	
Admovit tepido cum pueris foco,	
Patrum dicere proelia	
Hausto non humiles historici mero,	
Fecundam scelerum pii	65
Aetatem querimur, quam nova posterum	
Deturpavit inertia.	
Frustra, si positis mox eadem patres	
Inter pocula liberis	
Flemus, quae miseri saecula fecimus.	70

Libri IV. Ode XVIII.

Ad rosam.

Quotannis Kalendis Iunii Divae Virginis caput coronaturus.

Siderum sacro imitata vultus,
Quid lates dudum, rosa? delicatum

53. aetatem=vitam. — Lare patrio=domo patria. patrum (niepośledni głosiciele walk ojców po napiciu się wina).

55. Quam vicinus aret Gothus, jak blisko nas orze, znajduje się Szwed. 65. (nos) pii, jako niewinni, którzy sami nic nie zawinili. — fecundam scelerum, pełen występków.

57. Scythes, Tatar lub Turek.

58. Łącz: At non nescii noctem ducere (przepędzać) inter (przy) pocula iurgio sanguineo (na kłótniach krwawych) et (=etiam, nawet jeszcze) sub iubar (przy świetle) Hesperii madidi (jutrzeńki rosę zsyłającej), t. j. aż do rana. 66. nova, niezwykła, niesłychana.

61. prima hiems=początek starości. — senes, scil. nos. 68. frustra, scil. querimur. — Łącz: si (nos) patres saecula, quae (nos) miseri fecimus (których my nieszczęśni sami jesteśmy sprawcami), flemus liberis mox inter eadem pocula positis, oplakujemy wieki przy tych samych puharach, do których dopuszczamy nasze dzieci.

63. Łącz: (nos) hausto mero historici non humiles dicere proelia

Oda IV. 18. — Metrum Sapphicum minus. — 3. tepentis caeli=veris. —

Effer e terris caput, o tepentis
Filia caeli!

Iam tibi nubes fugiunt aquosae, 5
Quas fugant albis Zephyri quadrigis;
Iam tibi mulcet Boream iocantis
Aura Favoni.

Surge! qui natam deceant capilli,
Mitte scitari; nihil, heu, profanae 10
Debeas fronti, nimium severi
Stemma pudoris.

Parce plebeios redimire crines,
Te decent arae, tibi colligenda
Virginis late coma per sequaces 15
Fluctuat auras.

Libri IV. Ode XXIII.

Ad cicadam.

O, quae populea summa sedens coma
Caeli roriferis ebria lacrimis
Et te voce, cicada,
Et mutum recreas nemus,

Post longas hiemes dum nimium brevis 5
Aestas se levibus praecipitat rotis,
Festinos, age, lento
Soles excipe iurgio.

Ut se quaeque dies attulit optima,
Sic se quaeque rapit; nulla fuit satis 10
Umquam longa voluptas,
Longus saepius est dolor.

5. tibi, dat. com. — 6. Zephyri albis quadrigis, scil. vehentes. — 9. natam, scil. te e terra. — 10. nihil = non.

15. Virginis, scil. Divae. — late należy do fluctuat.

Oda IV. 23. — Metrum: Asclepiadeum III.; por. Hor. C. I. 14. 21.

1. Łącz: O cicada, quae summa

coma populea (na wierzchu liści topolowych) sedens roriferis lacrimis caeli ebria et te et mutum nemus voce recreas.

8. soles = dies. (scil. aestatis). — excipe lento iurgio, powitaj łagodnym ćwierkaniem.

9. se attulit = advenit (scil. celestiter). — 10. se rapit = fugit.

Libri IV. Ode XXXV.

Ad Paullum Coslovium.

Iam pridem tepido veris anhelitu Afflarunt reduces arva Favonii, Iam se florida vernis Pingunt prata coloribus.	
Stratus frugiferis Vilia puppibus Grato praeter abit rura silentio, Quamvis proximus omni Collis personet alite,	5
Quamvis et viridi pastor ab aggere Dicat graminea carmina fistula Et qui navita debet Plenis otia carbasis.	10
Aequas Palladiis, Paulle, laboribus Interpone vices. Cras, simul aureo Sol arriserit ore Summorum iuga montium,	15
Scandemus viridis terga Luciscii, Qua celsa tegitur plurimus ilice Et se praetereuntum Audit murmura fontium.	20

Metrum: Asclepiadeum III.; por. Hor. C. I. 14. 21. — Paweł Kozłowski, jezuita wileński, autor traktatu »de Congregatione Mariana.« Żył w przyjaźni z Sarbiewskim, kiedy tenże był profesorem w Akademii wileńskiej (r. 1627—1635).

Treść w. 1—12.: Już wiosna zawiątała, ożywiając całą przyrodę i napełniając ją czarem piękności.

6. Łącz: abit praeter rura. — Wydania Sarb. mają praeterabit rura.

7. omni = omnigeno.

11. Łącz: Et navita (= nauta scil. carmina dicat), qui carbasis plenis (scil. ventorum) otia debet.

Żeglarz podczas pomyślnego wiatru odpoczywa, gdyż nie potrzebuje wiosłować.

13. Treść w. 13—40: Pracę naukową, Paulle, trzeba przeplatać rozrywką. Jutro o wschodzie słońca wejdziemy na szczyt Łukiszek, skąd wspaniały rozciąga się widok na Wilno i okoliczne wzgórza. — Palladiis laboribus = studiis litterarum.

17. Luciscius, Łukiszki, góra na przedmieściu Wilna, na której znajdowała się willa jezuitów wileńskich.

18. (Eā), quā. — plurimus (zam. plurime) należy do tegitur.

19. se praetereuntum, zam. ium.

Illinc e medio tota videbitur
 Nobis Vilna iugo, tota videbitur
 Quae Vilnam sinuosis
 Ambit Vilia flexibus.

Illinc picta procul quae radiantibus 25
 Fulgent fana tholis et geminam super
 Despectabimus arcem,
 Magni regna Palaemonis.

Ut longo faciles pacis in otio
 Se tollunt populi! nam tria tertio 30
 Surrexere sub anno
 Priscis templa Quiritibus:

Et qua conspicuis se Gediminia
 lactant saxa iugis, et Capitolium,
 Et quae tecta superbis 35
 Intrans nubila turribus.

Auget magna quies, exiguus labor
 In maius modico provenit otio. —
 Hinc et terga virentum
 Late prospice collium. 40

Quae nunc mobilibus nutat Etésiis,
 Segni cana stetit sub nive populus;

22. Nobis, zam. a nobis.

26. tholis, o kopułach kościołów.

28. regna, rezydencya. — Palaemon, bajeczny władca Litwy, przybyły z Rzymu.

29. faciles, zam. facile.

31. surrexere, powstały, zostały zbudowane.

32. Priscis Quiritibus = civibus Lituaniis.

33. nst. Łącz: (surrexit templum eā), quā conspicuis... iugis, et Capitolium (scil. surrexit) et tecta (= templum, scil. surrexit), quae superbis... turribus. — Gediminia saxa, zamek wileński, zbudowany

przez kniazia litewskiego Gedymina.

34. Capitolium, prawdopodobnie kościół katedralny w Wilnie.

37. auget magna, popiera wielkie przedsięwzięcia.

39. Hinc = e monte Luciscio.

40. prospice, wezwanie poety wystosowane do Kozłowskiego.

41. nst. Treść w. 41—48.: Piękności przyrody, które z tej góry przed tobą, Pawle, się roztaczają podczas wiosny, nie istniały wcale w czasie zimy.

42. Segni cana stetit sub nive populus (hyp./adiect.), zam. popu-

Qui nunc defluit, alta Haesit sub glacie latex.	
Qui nunc purpureis floret ager rosis, Immoto sterilis delituit gelu; Verno quae strepit ales, Hiberno tacuit die.	45
Ergo rumpe moras et solidum gravi Curae deme diem, quem tibi candidus Spondet Vesper et albis Cras Horae revehent equis.	50

Libri IV. Ode XXXVI.

Ad Equites Polonos et Lituanos.

Amphion, seu civitas bene ordinata.

Exteros mores prohibete pulchra Lege, Thebani! patriasque leges Et pios ritus et avita natos Sacra docete!	
Templa Fas sanctum, fora lustret Aequum, Veritas et Pax et Amor per omnes Ambulet vicos, scelus omne casta Exsulet urbe.	5
Nullus est murus sceleri. Per altas Urbium turre triplicesque portas	10

lus segnis (zam. segniter) stetit sub cana nive. — 44. latex=rivus. — 46. immotus, stężaly, skrzęply. — 47. verno, scil. die.

49. nst. Sens: Przez wzgląd na powyższe zmiany w przyrodzie powinienes i ty, Pawle, jutrzejszy dzień spędzić nie wśród troski, lecz miłej rozrywki. — solidum=totum.

50. spondet Vesper candidus, zapowiada jasna gwiazda wieczorna.

Oda IV. 36. — Metrum; Sapphicum minus; por. Hor. Carm. I. 10. 22. — Przy dźwiękach czarodziejskiej lutni,

którą poruszone głązy okolicznych gór spajają się w mury siedmiobramych Teb (Thebae aëno cardine septies clausae w. 43 i 44), wygłasza Amfion, mityczny król tebański, zasady, których powinni przestrzegać obywatele nowopowstającego państwa tebańskiego, jeżeli pragną mu zapewnić trwałą byt i potęgę. Przez usta Amfiona przemawia oczywiście poeta do narodu polskiego któremu zaleca stosować się do rad wygłoszonych przez Amfiona.

7. exsulet casta urbe, proleptycznie=uxsulet urbe, ut casta sit

Poena perrupit. Vigilant in omnes
Fulmina culpas.

Concolor vero dolus et superba
Exsulet regni sitis et cupido
Desidis lucri tacitoque segnis 15
Copia luxu.

Publicos discat geminare census
Saeva paupertas, et in arma ferrum
Sit satis. Rapto male pugnāt olim
Miles in auro. 20

Sive res bellis agitanda sive
Pace, collatas sociate vires;
Alta centenis melius recumbunt
Templa columnis.

Inter errantem scopulos carinam 25
Certius plures docuere stellae,
Fortius proram gemino revincit
Ancora morsu.

Gliscit aeterno sociale nexu
Robur. Arcanas opulentiorum 30
Ira per rixas agitata magnas
Eruit urbes.

12. Fulmina, scil. vindicantia (culpas).

13. concolor = similis.

14. sitis regni = cupiditas regnandi.

15. lucri desidis = lucri sine labore.

16. copia segnis = copia, quae hominem segnem facit. — tacito luxu, zam. cum tacito luxu; luxus tacitus = luxus, de quo homines tacent = turpis luxus.

17. census, mienie, majątek. —

18. sacra paupertas (abstr. zam. concr.), obywatele żyjący w twar- dem ubóstwie. — Sens w. 17—20: Podczas wojny niech się żołnierz zadowała orężem, a nie zajmuje się

grabieżą obcego mienia, które go odwozdi od walki.

18. in arma = bellum.

19. sit satis = sufficiat. — in rapto auro, podczas rabowania złota. — olim, niekiedy, nieraz.

21. bellis, pace, zam. in bellis, in pace. — agitanda, scil. est.

25. Łącz: Carinam inter scopulos errantem. — Sens w. 25—26: Ster- nik ominie morskie skały prędzej podczas jasnej, niż pochmurnej nocy.

26. docuere, scil. scopulos evi- tare. — 27. ancora gemino morsu, o dwóch zębach, hakach.

29. Gliscit, zwiększa się, zwrasta.

30. opulentiorum należy do rixas.

Haec ubi dulci modulante nervo
 Dixit Amphion, ter eunte fluctu
 Substitit Dirce, ter opaca movit
 Terga Cytheron. 35

Saxa repserunt scopulique circum
 Devio campos petiere saltu
 Et nemus pronusque silex ab alto
 Monte cucurrit. 40

At simul vates tacuit, per omnem
 Barbarae rupes coiere murum et
 Septies clausae steterunt aëno
 Cardine Thebae.

Epodon Liber.

Ode V.

Ad pedes Christi in cruce morientis auctor provolutus.

Hinc ut recedam, non trucidis ferri minae,
 Non nudus ensium timor
 Umquam revellent a tua, Iesu, cruce
 Hoc multa fleturum caput.
 Me teque tellus inter et caelum ruat
 Versique tempestas maris 5
 Mixtusque flammis nimbus et ter igneis
 Caducus aër imbribus,

34. ter należy do substitit; substitit eunte fluctu (abl. limit.), Dirce oczarowana dźwiękiem lutni Amfiona zatrzymała trzykrotnie fale płynące. — Dirce, źródło i potok w pobliżu Teb w Beocyi.

38. devio saltu, zam. de dev. saltu.

40. pronus (na dół), jest bliższem określeniem do cucurrit.

41. simul = simulac.

42. barbarae = rudes. — coiere per totum murum, spożyły się tworząc całość muru.

43. Łącz: Thebae aëno cardine septies (= septem portis) clausae.

Epoda V. — Metrum: Strofa jamb. (dwuwiersz.); por. Hor. Epod. I—X.

1. Hinc = a cruce Christi. — trucidis ferri minae, nudus ensium timor, hypal. adiect., zam. truces minae ferri, timor ensium nudorum.

4. multa należy do fleturum (caput), która pragnie obficie łzy wylewać, rzewnie płakać.

5. Łącz: Inter me et te (= cruce Christi). — maris versi = turbati.

7. ter należy do caducus aër, któryto wyraz tu prawdopodobnie oznacza piorun.

Iacebo fixum pondus et certum mori
 Seseque non usquam ferens, 10
 Tuosque clavos et tuas amantibus
 Ligabo plantas bracchiis.
 At tu sereno, nam potes, vultu tuum
 Tuere, Iesu, supplicem,
 Et hoc, Patri quem reddis, haud evanido 15
 Me stringe paullum spiritu.

Epodon Libri Ode XIII.

Ad Divam Virginem Claromontanam.

Pro Illustrissimo Stanislao Łubieński, Episcopo Plocensi, votum.

O Diva, clari gloria verticis,
 Cui dedicatis effigies nitet
 Circum tabellis et superba
 Ture calent precibusque templa,

9. fixum pondus et certum mori, jako nieruchome brzemię i zdecydowane na śmierć; co do infin. po certus zob. Werg. En. 4. 564: (Dido) certa mori.

10. Zam. Seseque, któryto wyraz jest moją poprawką, mają wyd. Sarb. Suique. Sens w. 10: nigdzie się nie ruszając, nie oddalając (od krzyża).

15. evanidus, przemijający, ustający, bezsilny, słaby.

Epoda XIII.

Metrum Alcaicum; por. Hor. C. I. 9. 26. — Oda ta jest wystosowana do obrazu Najśw. Panny Maryi, słynnego cudami na całą Polskę, który znajduje się w kaplicy obok klasztoru na Jasnej Górze (Clarus Mons, Claromontanus) pod Częstochową. Według dawnej legendy miał ten obraz być malowany na drzewie cyprysowym ręką św. Łukasza, i pierwotnie znajdować się na zamku bełzkim, skąd został zabrany przez księcia opolskiego, Władysława

po zwyciężeniu księcia wołyńskiego w r. 1377, i umieszczony w kaplicy drewnianej na Jasnej Górze. Do tegoto cudownego obrazu odbył pielgrzymkę jesienią r. 1637 biskup płocki Stanisław Łubieński (1573 do 1640; zob. o nim Wstęp str. 35 i 37.), by korząc się przed nim uzyskać zdrowie lub przynajmniej ulgę w swoim cierpieniu. Ta właśnie okoliczność natchnęła poetę do napisania tej ody, w której błaga Najśw. Panne o użyczenie zasłużonemu dostojnikowi Kościoła zdrowia oraz długiego i szczęśliwego żywota, ślubując zarazem, że na Jej cześć corocznie będzie pisać odę dziękczynną (w. 26—28).

1. clari verticis, t. j. Jasnej Góry.

3. tabellae, tablice, obrazy wotywny, wota, które wierni zawieszali w kaplicy jako dary dziękczynne za doznane łaski.

4. templa, o kaplicy, w której znajdował się ołtarz z cudownym obrazem Najśw. Panny.

Paullum reducto Masoviam, bona, Dignare vultu, qua vehit inclitis Electra ripis et refuso Narvia luxuriatur amni.	5
Late potentem Lubieni diu Serva tiaram, seu tibi Plociis Affusus aris mille sacros Asserit indigetateque mystas, Seu litterato plurimus otio Musisque pallet, seu petit avii Amoena Viscovi vireta, aut Pultopolin viridemque Brocum.	10
Serves egenti Nestora Lechiaie et Inter togatas canitiem sine	15

5. paullum należy do reducto i do dignare. — reductu vultu, w dal spojrzawszy. — Dzielnica Małopolski Mazowsze z miastem Płock (będącem rezydencją biskupa Łubieńskiego) i rzeką Narwią, wpadającą do Bugu, leżało na północny wschód od Częstochowy. — bona, scil. Diva Virgo.

6. qua, gdzie. — inclitis ripis, zam. in incl. rip., na sławionych, opiewanych brzegach; poeta opiewał brzegi Narwi w odzie II. 15. p. t. Ad Narviam, w której (w. 30. i 31.) wspomina również o bursztynie znajdowanem na jej brzegach (igneas Electri lacrimas legent, scil. virginnes et pueri).

7. refuso amni, wezbranym strumieniem, falą. — 9. Lubieni tiaram = episcopum Łubieński.

10. Plocia, Płock, miasto na Mazowszu nad Wisłą, stolica dyecezyi płockiej.

11. affusus = prostratus, por. Flor. 4. 2. 56: Cleopatra affusa Caesaris genibus. Słowa: mille sacros mystas tibi asserit indigetateque, znaczą pra-

wdopodobnie: tysiące świątobliwych wiernych twojej opiece poleca i modli się za nich.

13. otium litteratum, zajęcia literackie; por. Cic. Tusc. 5. 36. 105.

14. pallere alqa re, pragnąć czegoś, gorliwie oddawać się czemu.

15. Viscovum, Wyszaków, miasto leżące w uroczej okolicy nad Bugiem niedaleko Pułtusk, letnia siedziba biskupów płockich. — avius, na boku leżący, oddalony (mian. od Płocka).

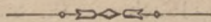
16. Pultopolis, Pułtusk, miasto nad rzeką Narwią, druga rezydencja biskupów płockich; zob. wyżej str. 105. uw. do w. 18. — Brocum, Brok, miasto na Mazowszu nad Bugiem, położone w bardzo pięknej okolicy. Należało ono do biskupów płockich, którzy często na letni pobyt tu zjeżdżali.

17. Nestora, t. j. biskupa Łubieńskiego, który w czasie pisania tej ody liczył 64 lat.

18. togatae curae, troski podczas pokoju, troski o sprawy publiczne. — canitiem = senem.

Virere curas. Non tepentis,
 Non gelidi grave tempus anni, 20
 Non siccus illum Sirius aut madens
 Orion afflet; dumque tuo pius
 Se ponit in vultu, salubrem,
 Virgo, tui trahat oris auram.
 Sic ille sacris pulcher in infulis 25
 Te saepe placet, sic ego te novis
 Redorsus exornem Camenis,
 Dum celeris redit orbis anni.

19. Sens w. 19—22: By go nie nabawiła choroby wiosna, zima, lato, ni jesień. 3: Sic te diva potens Cypri, Sic fratres Helenae... regat.
 23. se ponit, stawi się, stanie. 27. Camenis = carminibus.
 25. Sic placet, sic exornem; sic używa się często w zdaniach wyra-

Spis rzeczy.

Wstęp.

	str.
Przedmowa	3
Początki i rozwój humanizmu we Włoszech	4
Początki i rozwój humanizmu w Polsce	6
Humanisci polscy, ich charakterystyka i działalność	10
Klemens Janicki	12
Humanisci polscy drugiej grupy	21
Jan Kochanowski	24
Humanisci polscy trzeciej grupy. Maciej Kazimierz Sarbiewski	29

Clementis Ianicii Carmina selecta.

a) Tristium libri Elegia I.	39
" " " II.	44
" " " V.	48
" " " VI.	51
" " " VII.	55
" " " X.	65
b) Variarum Elegiarum libri Elegia II.	69
" " " " IV.	73
" " " " VII.	79
c) Epigrammatum libri Epigramma IV.	84
" " " " LII.	85
" " " " LXXII.	86

Ioannis Cochonovii Elegiae selectae.

Elegiarum libri I. Elegia XV.	87
" " III. " II.	92
" " " " XIV.	96
" " " " XV.	98
" " " " Matthiae Casimiri Sarbievii Iter Romanum	102

Ioannis Cochanovii Odae selectae.

		str.
Ode	I. Ad Henricum Valesium	123
„	III. In conventu Stesicensi	125
„	IV. Ad Concordiam	127
„	V. Ad Nicolaum Firleum	130
„	VI. In conventu Varsaviensi	132
„	VIII. Ad Andream Patricium	134

Matthiae Casimiri Sarbievii Odae selectae.

Lyricorum libri	I. Ode	IX. Ad Nicolaum Veierum	135
„	„	XV. Ad Equites Polonos	138
„	„	XIX. Ad caelestem adspirat patriam	141
„	libri II. Ode	II. Ad Publium Memmium	143
„	„	III. Ad suam testudinem	144
„	„	V. E rebus humanis excessus	145
„	„	VII. Ad Publium Memmium	149
„	„	XV. Ad Narviam	150
„	„	XVI. Nihil stulte timendum et concupiscendum	152
„	libri III. Ode	IV. Ad Egnatium Nollium	157
„	„	XII. Ad Aurelium Fuscum	158
„	libri IV. Ode	I. Ad Equites Polonos	159
„	„	IV. Galesi, agricolae Dacici, cantus	163
„	„	XVI. Ad Equites Polonos	168
„	„	XVIII. Ad rosam	171
„	„	XXIII. Ad cicadam	172
„	„	XXXV. Ad Paullum Coslovium	173
„	„	XXXVI. Ad Equites Polonos et Litanos. Amphion, seu civitas bene ordinata	175
Epodon libri	Ode	V. Ad pedes Christi in cruce morientis auctor provolutus	177
„	„	XIII. Ad Divam Virginem Claromontanam	178

Z DRUKARNI ZAKŁADU NARODOWEGO IM. OSSOLIŃSKICH
POD ZARZĄDEM JULIUSZA BIRKENMAIERA

